

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **821**

A.L. Th. de Bruijne/
G.J. van Middelkoop
Gereformeerde koersbepaling

MEDITATIEF **826**

J.R. Douma
Bidt zonder opnoemen

WANDELEN **827**
MET GOO

B. Luiten
Wandelen met God

ACHTERGRONDEN **829**

A.N. Hendriks
Da gave van de profetie
en de historie

KERKGESCHIEDENIS **833**

H. Veldman
Keizer Karel V en de
kerkhervorming (3)

EVANGELISATIE **839**

A.S. van der Lugt
Is **bidden** om bekering een
vorm van haat en intolerantie?

LIED VAN DE WEEK **842**

A. de Heer-de Jong
Lied 360

en verder...

Kerknieuws
Persbericht
Meegelezen

KERKELIJK LEVEN / A.L.Th. de Bruijne en G.J. van Middelkoop

GEREFORMEERDE KOERSBEPALING

Interview met prof. J. Kamphuis

De Reformatie is bezig met haar 75e jaargang. Aanleiding om eens terug te kijken met vijf eindredacteuren van de laatste halve eeuw, Wat was het kader van de tijd waarin zij werkten? Wat zagen zij als de missie van het blad? Met welke problemen werden zij geconfronteerd? En hoe kijken ze vandaag tegen De Reformatie aan? De reeks gesprekken die wij met elk van hen voerden, leveren al met al een tijdsbeeld op van een kleine vijftig jaar kerkelijk leven binnen en rondom de vrijgemaakte Gereformeerde Kerken. De eerste met wie we spraken was professor J. Kamphuis. Geboren in 1921 studeerde hij theologie in de periode van de Tweede Wereldoorlog en de Vrijmaking. In 1948 werd hij predikant. Hij diende eerst de kerk van Ferwerd en Hallum, vanaf 1951 die van Bunschoten-Spakenburg en van 1955 tot 1958 stond hij in Rotterdam-Delfshaven. Hij was hoogleraar aan de Theologische Hogeschool te Kampen van 1958 tot 1987, Daar doceerde hij eerst Kerkgeschiedenis en later Dogmatiek. In 1987 ging hij met emeritaat en momenteel woont hij met veel plezier in Ommen. Professor Kamphuis was eindredacteur van De Reformatie van 1956 tot 1971 in een periode waarin de Gereformeerde Kerken veel moeiten kenden. Een tijd waarin veel van het blad werd verwacht. En ook heel veel van prof. Kamphuis werd gevraagd. Hoe kijkt hij vandaag terug? Het werd een boeiend gesprek. In onze weergave laten wij hem zelf aan het woord.

Koude oorlog en wederopbouw

Als ik zoek naar een typering van de tijd, waarin ik met mijn werk in de kerken begon, moet ik zeggen, dat het algemene klimaat werd beheerst door de spanningen tussen Oost en West, de sfeer van de koude oorlog: de oorlog in Korea 1950-53, de Hongaarse opstand 1956, de Berlijnse muur 1961. Joegoslavië en Roemenië streefden naar wat distantie tot Rusland en zochten naar een **derde weg**. Ook in Nederland leefde die begeerte wel: Nehru in India was een lichtend voorbeeld en koningin Juliana was onder bekoring van neutralistische gedachten.

Christelijk Nederland werd

bovendien geïnspireerd door de houding van **Karl Barth**, die zowel het communisme als het kapitalisme afwees. Zo was er ook ideologisch sprake van een derde-weg-mentaliteit.

De latere jaren werden gekleurd door de wederopbouw - in Rotterdam werd, en wordt, altijd gebouwd - en het economisme waarin de wereld weer openging.

Schriftuitleg en kinderdoop

Kerkelijk gezien kwam na de Tweede Wereldoorlog ook het werk van de uitleg van **de Schrift** weer op gang. Een belevenis was het verschijnen van het *Theologisch Woordenboek* voor het Nieuwe Testament van Kittel-Friedrich. Van de vele delen die deze reeks zou gaan omvatten, gingen ook voor het **preekwerk** sterke impulsen uit.

In latere jaren was het *Tweede Vaticaans Concilie* van belang, waar paus Johannes XXIII de Rooms-Katholieke Kerk bij de tijd wilde brengen. Dat heeft mij persoonlijk niet zoveel gedaan. Het meest heb ik mij georiënteerd op de Zwitserse RK theoloog Hans Kung.

Maar wat me veel meer heeft beziggehouden was de *dialectische theologie* van Karl Barth. Sinds 1943 schreef hij over de kinderdoop, die hij verwierp. In 1946 werd dat voor het eerst publiek. Dat riep in de dialectische theologie binnen Nederland grote vragen op. De Hervormde dogmaticus *Miskotte*, die als voorstander van de volkskerk altijd zeer positief was geweest over de kinderdoop, zwenkte nu in de richting van de opvattingen van Karl Barth. De vragen rond de kinderdoop kwamen zo in een heel andere setting aan de orde dan in de strijd tussen synodale Gereformeerden en vrijgemaakte Gereformeerden. Maar de betekenis van verbond en doop

kwam door die algemene situatie veel sterker naar voren.

Ommezwaai in de synodale kerken

De breedkerkelijke ontwikkelingen kwamen voor ons het meest opvallend tot uiting in de sterke veranderingen binnen de synodale Gereformeerde **Kerken**. In de jaren vijftig nam men vooral afstand van de Dordtse Leerregels: *Berkouwer*, *Polman* en *Ridderbos* werden steeds **meer** gestuurd door de verkiezingsleer van onder meer Barth. Het afstandnemen van de Dordtse Leerregels hing ook samen met een heel voorzichtige koerszetting in de richting van de Wereldraad van **Kerken**, die in 1948 in Amsterdam was opgericht. Wij zijn daar destijds heel existentieel mee bezig geweest. Trimp schreef Tot een *levendige troost zijns volks*, Wiskerke *Volk van Gods keuze* en ikzelf *Katholieke vastheid*. Voor mij heeft vooral de samenwerking met Trimp veel betekend voor de analyse van de theologische situatie van die tijd. Destijds zocht je naar de tendensen, de trends. Vandaag zeg ik: de druk van de dialectische theologie op heel het leven werd zwaarder.

Volkskerkelijk denken

De Hervormde ontwikkelingen hebben mij beziggehouden en houden mij tot op de dag van vandaag bezig op het punt van het volkskerkelijke denken. Ik heb eens een studie geschreven over *Hoedemaker*, uit de Afscheiding afkomstig, maar de grote voorvechter van de volkskerk. Met name Van *Ruler* ben ik op dat punt blijven volgen. Ik vind, dat het volkskerk-denken nog altijd een **appel** doet op ons. Je **kunt** nooit van de kerk zeggen, dat **zij** volkskerk is. Maar de kerk moet altijd wel openingen

KERNREDACTIE:

DRS. G. J. VAN MIDDELKOOP,
DRS. A. L. Th. DE BRUIJNE.

OVERIGEREDACTIELEDEN:

DR. E. A. DE BOER, DRS. B. BOS,
DRS. I. D. HAARSMA, DRS. P. HOUTMAN,
PROF. DR. B. KAMPHUIS,
DRS. B. LUITEN, DRS. K. DE VRIES.

MEDEWERKERS:

J. J. D. BAAS, J. M. DE JONG,
DRS. A. S. VAN DER LUGT,
DR. J. SMELIK, DRS. H. VELDMAN

REDACTIE-ASSISTENT

H. PRINS, Dr. Damstraat 174, 8262 GJ Kampen.
Tel. (038) 3310886.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen.

UITGEVER:

Print Media bv, Bedum Technische Realisatie:
Scholma Druk bv, Bedum.

ADMINISTRATIEEN ADVERTENTIES

Scholma Druk, postbus 7, P780 AA Bedum
Telefoon 050 - 3013636 Fax 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).

E-mail: reformatie@scholma.nl

Aanlevering advertenties in overleg.

ING Bank: 66.30.92 620

ABONNEMENT:

f 92,50 per jaar. Studenten f 77,- per jaar
(binnenland), f 179,- per jaar (buitenland,
zeepost). Opzegging dient 1 maand voor
het verstrijken van het lopende jaar te
geschieden

Losse nummers f 2,50 (incl. Porto)

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar
bij de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515948.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,95 per mm. Contracttarief op aanvraag

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen

ISSN 0165-5191

naar het volk houden. Dat is wel het **appel** dat het volkskerkelijk denken op ons doet. De anti-Kuyper-mentaliteit krijgt bij Hoedemaker sterk karikaturale vormen. Maar het anti-verzuilingsdenken is staatkundig toch ook van betekenis. Groens tegen de *revolutie* het evangelie spreekt van antithese, maar geen antithese die een zuil sticht. Hij zegt tegen het volk: tegen de revolutie het evangelie! Dat het verzuilde **leven** voorbij is, is - met alle ellende van onze tijd - niet alleen verlies. De Hervormde Kerk heeft ook mijn aandacht gehad via het Hervormde kerkrecht van prof. *Haitjema*. En de langzame toenadering van het synodaal Gereformeerde kerkrecht tot het Nederlands Hervormde kerkrecht. Haitjema zocht ernaar om het volkskerkelijke denken ook kerkrechtelijk gestalte te geven.

Matheid en gebrek aan principiële oriëntatie

In de tijd dat Berkouwer ging schuiven en er een toenadering kwam tot de Wereldraad van Kerken, in die tijd stierven Schilder en *Holwerda*. Het overlijden van Schilder betekende emotioneel veel voor ons. Het gaf een gevoel van verweesdheid. Er kwam een voorlopige redactie van De **Reformatie**. Toen ook *Holwerda* uitviel, bleek deze redactie in de geestelijke **constellatie** van toen - de theologische situatie in de synodaal Gereformeerde Kerken, de **druk** van de dialectische theologie - niet in staat tot een principiële analyse. Geen principiële analyse en geen principiële stellingname. Er was geen vitaliteit meer. Het was mat. Ook in de oriëntatie. Er was in feite geen oriëntatie. En dat benauwde ons. Achteraf zeg ik: het **was** de tendens naar Opbouw toe. Prof. *H.J. Jager* had geen zin in principiële oriëntatie. Aan prof. *C. Veenhof* heb ik wel veel

gehad. Het was een man om van te houden. Ik heb in Kampen goede contacten met hem gehad. Maar ook *Veenhof* verzwakte in zijn principie oriëntatie. Na de dood van Schilder was hij down. Al heel snel openbaarde zich een gemis aan verbinding met Schilder.

Koersverlegging

Dat is voor ons **als** jonge theologen iets verbijsterends geweest. Eerst hadden **wij** voorgangers als Greijdanus en Schilder, die altijd voorgingen in principiële analyse. En dan **uitzichten** openden, exegetisch en dogmatisch, in een onlosmakelijke verbinding. Greijdanus liet het **gereformeerde** karakter van het **Schriftgeloof** zien. Schilder zag het gereformeerd-zijn als een weelde. Zo luisterden zij naar Gods Woord en zo boden zij openingen. Die principiële analyse en dat openen van uitzichten, dat viel weg. Het heeft ons verbijsterd, dat dat wegviel. De klanken die we hadden gehoord bij Greijdanus en Schilder **bléven** niet. Terwijl dat niet gezegd werd, dat dat niet bleef. Waarom werd dat niet gezegd, dat de koers werd verlegd? Jager heeft **later** vaak tegen me gezegd, als ik zei: 'Ja, maar dat is toch niet gereformeerd meer?' - 'Dat is niet interessant'. En als ik zei: 'Man, zo gaan de Gereformeerde Kerken op de fles!', zei hij: 'Nou ja, wat geeft dat?' Was dat nou een **bewuste** keuze? Wij hadden veel naar buiten gekeken, maar: gereformeerd-principieel analyserend. En dat noemde men dan gauw traditionalistisch. Daar zat ook bij een **bepaalde naïviteit** inzake exegetische ontwikkelingen. Maar die naïviteit werd toch ook gevuld met: ja hoe is **dat eigenlijk met het gereformeerde erfgoed**? Hoe is dat met verkiezing en verwerping? En dat was nauw verbon-

den met de roeping van de vrijgemaakte Gereformeerde Kerken in dat tijdsbestek. En met de journalistieke roeping. In dat verband kwam dan sterk de **vraag** op naar het leidinggeven. Eigenlijk betekende dat: **wat** hebben **wij nog in deze tijd te zeggen**? Het gaat er toch maar om, dat wij dicht bij de Bijbel leven?

Aarzelend en vlak

Toen werden wij ook ongerust over De Reformatie. Ik wilde schrijven **over** de opvattingen van ds *Visee* over antropomorfisme. Toen ik daar **met Veenhof** over sprak, zei deze: 'U kunt aanwijzen dat er een spanning zit tussen wat ds *Visee* zegt en de gereformeerde belijdenis.' Maar mijn artikelen werden geweigerd door De Reformatie.

In het algemeen was De Reformatie **aarzelend** en **vlak**. Over de toen brandende kwestie Kralingen had *Schilder* duidelijk geschreven, maar de journalistieke **belangstelling** daarvoor viel helemaal weg.

Er is toen gezocht in de kring van de medewerkers naar een **verbreding van de redactie**, zo dat er weer **koersbepalend** gewerkt zou mogen worden, in samenwerking. Dat is door de toenmalige redactie per se geweigerd. En zo is **de crisis** gekomen van 1956. De redactie van Jager en *Veenhof* werd vervangen door die van Knoop, *Jasperse* en Kamphuis. Ik wist nooit dat ik daar eindredacteur zou worden, ik had mijn kaarten op *H.J. Schilder* gezet. Maar hij heeft per se geweigerd. Toen kwam ik er volkomen **plotseling** voor te staan, want de krant moest verschijnen. Zo ben ik dan eindredacteur geworden.

Analyse en koersbepaling

Wat zagen wij als de **missie** van het blad? Zoeken naar een prin-

cipiële verkenning en een principiële analyse en dan ook trachten de afbakening van de eigen positie stem te geven. En daarin de mensen te helpen. En we hebben dat gedaan zoals we dat gedaan hebben. Er **was** sprake van een goede verhouding en cordiale samenwerking, maar de feitelijke redactie kwam op mij neer. We hebben weinig vergaderd in die tijd, want die krant moest vol. En **je** was ook nog dominee en later hoogleraar. Ik heb ook altijd weinig in vergaderingen gezien. Maar er was wel een heel hartelijke samenwerking, **weer** met *Trimp*. En ik moet met ere noemen de naam **van** Van der Waal, op **wie** je altijd een beroep kon doen. En verder *Francke*, *Wiskerke*, *E de Vries*. En met dankbaarheid wil ik ook noemen *Lettinga*, **geen** journalist, maar wel een zeer goede gesprekspartner. En natuurlijk ook *H.J. Schilder*.

Principiële positiekeuze

In 1956 hebben we een behoorlijk abonnementenverlies geleden, doordat het blad *Opbouw* kwam. Maar dat herstelde zich in de loop **van** de jaren voorspoedig. We zijn vaak door dalen heen gegaan. Vergeet niet: principiële positiekeuze als journalist voltrekt zich altijd in een existentieel kader. Je moet je principiële positie afbakenen, maar dat staat altijd in het kader **van: je** maakt het zelf mee. Je bent geen historicus op afstand. Je maakt het zelf mee. En dan moet je het naar buiten toe gaan **zèggen**. En dan mag je geen fouten maken, want dat leidt tot schadelijke effecten in je voorlichting. Dat *Se* lezers mij toen een groeiend vertrouwen hebben gegeven, daar ben ik dankbaar voor. Ds *Douwe van Dijk* **was** aanvankelijk medewerker aan *Opbouw*, maar heeft zijn koers verlegd naar De Reformatie.

Toen ik positie **koos** tegen prof. *K.J. Popma* met zijn *Vrijmaking*, een getuigenis, heb ik ladingen bittere brieven gekregen. Maar een jaar of vier later schreef een van de correspondenten van toen: ik ben blij dat u destijds zo koers hebt gezet.

Popma en Schoep

In de storm rond K.J. **Popma** zag je aan de ene kant een doorwerking van de *invloed van de Wijsbegeerte der Wetsidee*, met haar afstand nemen van de actualiteit van de belijdenis aangaande de kerk. Aan de andere kant **was** er een verbinding tussen het wat experimentele optreden van K.J. **Popma** en het *losraken van de gereformeerde belijdenis*. Dat krijg je heel sterk bij ds *B.J.E. Schoep*. Aanvankelijk was hij een man van de Calvinistische Wijsbegeerte. Bij hem gaat dat heel sterk betekenen een afbuigen **van** de inhoud van de gereformeerde belijdenis. En dat vond geen weerspraak bij *Opbouw*, tenzij heel voorzichtig, maar geen wezenlijke weerspraak. En *Schoep* gaf de verbinding met de trend in de synodaal Gereformeerde Kerken. Daar had hij wezenlijk zijn aansluiting. Ik herinner mij, dat ik een keer midden jaren zestig tegen *Schoep* zei: 'Als jij ooit verandert van kerkelijke positie, dan zul je niet op het spoor van vrijgemaakt Gereformeerd blijven, hoe dan ook, maar dan word jij synodaal. En dan niet bij 'Waarheid en Eenheid', maar in progressieve richting'. En **toen** zei hij tegen mij: 'Zo is het ook.'

Existentiële binding

De missie van het blad heb ik altijd gezien in de *oriëntatie van uit de gereformeerde belijdenis*, die ik hartelijk liefheb. Ik wil dat nadrukkelijk gezegd hebben. Ik vind de binding aan de gerefor-

meerde belijdenis, het werken vanuit de gereformeerde confessie, zo'n mooie zaak. Ik **bèn** daaraan gebonden. Ik ben daar van **hàrte** aan gebonden. Het is voor mij geen formele binding. Natuurlijk loopt het daarin uit, maar de persoonlijke verbinding **met** de gereformeerde belijdenis is voor **mij** zo wezenlijk, daar kan ik niet buiten. Ik bedoel: dan ga ik buiten mijn eigen existentie om zo te zeggen, daar adem ik in, om met dr *W. Verboom* te **spreken**. En zo hebben wij in De Reformatie leiding willen geven. En daarom was voor **ons** die zaak van de *Open* Brief van 1966 veel meer dan een formele kerkelijke kwestie. Alles kwam **daar** samen: de trendsetting naar de oecumenische beweging **en** het de-confessionaliserende element dat daarin zat.

Wat is de kerk je waard?

Heeft de brede oriëntatie waar naar wie streefden, te lijden gehad onder de noodzaak ons te concentreren op de binnenkerkelijke ontwikkelingen? Ja, de interne kerkelijke problemen bepaalden toen onze prioriteiten, ook al bleven we aandacht houden voor de bredere theologische ontwikkelingen om ons heen. Maar een dag telt slechts vierentwintig uur. En het eerste wat ons voor ogen stond, waren de Gereformeerde Kerken en de mensen daarin. En dat gaf een beperking. Het zou heerlijk zijn geweest om eens rustig te kunnen nadenken en analyseren en formuleren. Ik heb ook wel eens een groot boek willen schrijven. Maar altijd weer was er de actualiteit. Maar **dan** is **de** vraag: wat is de kerk je waard? En als je dan **beperkingen** aanvaardt moet, omdat je over concrete punten moet spreken, vind ik daar geen verarming in, als het de kerk betreft. Dan is dat wel een ascese die je opgelegd wordt,

maar een ascese die je ook rijk maakt. Kijk naar Calvijn: met hoeveel kleine dingen moest hij vaak bezig zijn? Maar hij heeft geïnvesteerd in de kerk. Zo kan er wel sprake zijn van beperking, maar het werk wordt voor de HERE gedaan en dat geeft een opening.

Contacten en conflicten

In die tijd heb ik vrij veel contact gehad met prof. G.C. Berkouwer over de kerkleer, de ecclesiologie van Schilder. Ik had de drie delen van K. Schilder over de kerk verzorgd en toen Berkouwer zijn boek over de kerk schreef, heeft hij contact met mij opgenomen. Hij begon toen te zien dat er verband bestond tussen de leer van het Verbond en de kritische ecclesiologie van Schilder. Maar helaas werd dat dynamische kerkbegrip bij Berkouwer verbonden met een opening naar de oecumenische beweging. Hij meende hiervoor steun te vinden bij de dynamische kerkopvatting van Schilder. Ook waren er wel contacten met prof. Herman Ridderbos en prof. Jan Bakker, die mijn burens waren in de Fernhoutstraat in Kampen.

Helaas zijn er ook conflicten geweest in de kring van De Reformatie, die verdriet gedaan hebben. Mijn persoonlijke vriend ds J. van der Stoep heeft afgehaakt en is samen met ds F.A. den Boeft synodaal geworden. Ook dr R.H. Bremmer haakte af, maar na een periode van onderzoeking zijn de verhoudingen weer normaal geworden.

Verdere ontwikkelingen

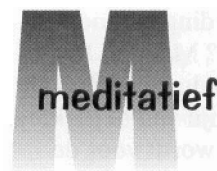
Ik heb geen moeite gehad met de overdracht van De Reformatie aan Douma en Trimp. Ik bleef bij het blad betrokken. Douma had een heldere journalistiek met een heldere formulering, no-

nonsense. Wel was ik het op concrete punten niet met hem eens. Maar er is een blijvende, groeiende hartelijke verbondenheid tussen ons geweest, tot vandaag toe. Ik heb bijvoorbeeld de afbraak van de Jeugdbonden zeer betreurd. Ik vond dat hij daar te makkelijk over dacht. Een concreet punt van verschil hadden wij ook inzake de samenwerkingsvragen. Wat de huidige Reformatie betreft: ik ben blij dat het blad door de recente problemen met de uitgever is gekomen. Want De Reformatie heeft een belangrijke positieve functie. Ik denk dan aan de rustige oriëntatie inzake de ontwikkelingen in de Nederlandse Hervormde Kerk. Ook de bijdragen over de kwestie van de zondag waarvoor ik zeer, omdat daarin sterk naar de kerken gekeken wordt. Wat is de moeite van de kerken, waar kunnen we de kerken helpen? Dat voor deze insteek gekozen wordt, vind ik belangrijker dan de vraag of ik het met alles wat gesteld wordt eens ben. Daar lag ook de kracht van de redactie van Te Velde, dat hij duidelijk naar de kerken gekeken heeft.

Wensen

Anderzijds ligt daar ook mijn moeite wel een beetje. Ik vind, dat heel duidelijke ontwikkelingen vaak te weinig commentaar krijgen. Ik had graag iets willen horen toen 'ambtelijke vakken' 'praktische theologie' ging heten. Dat hangt samen met de vragen naar wat het ambt is en welke plaats dat heeft in de kerken. Ik heb daar mijn zorgen over en lees daar weinig over in De Reformatie. Over de opvattingen van prof. Van Bruggen over het Zoonschap van Christus is goed, maar uiterst bescheiden geschreven, terwijl het toch een grote kwestie is, die voor het geloofsleven uiterst belangrijk is. Daar mis ik de weekbladjournalistiek

in een waken over de actualiteit. Dat is Van Bruggen zelf ook waard. Ook aan de 'ombouw' van Kampen heeft De Reformatie geen commentaar gewijd. Verder heb ik mijn vragen over de formule van Kerkelijk Leven. Het is nu mogelijk een aantal artikelen te schrijven die vragen oproepen en vervolgens een tijd lang je mond te houden. Als je nieuwe inzichten presenteert, moet je ook daarbij blijven en door blijven praten. Ik begrijp de moeite, dat het schrijven van artikelen een plaats moet krijgen in een drukke praktijk. Het is inderdaad een zweep en ook ik heb wel eens gezucht, hoewel nooit zo dat ik er een hekel aan kreeg. Er is vandaag veel aandacht nodig voor elementaire, basale zaken. Prediking en voorlichting moeten daar goed werk van maken, want daar is veel voor, omdat het vaak niet meer zo wordt gezegd. De verkondiging is belangrijk. In het redactionele overleg zou je daar ook structureel plaats voor moeten zoeken in de weekbladjournalistiek. En dan komen bovengenoemde vragen toch ook als basaal in beeld. En om nog iets anders te noemen: ik ben niet tegen gezangen. Maar ik hunker naar een inhoudelijke bespreking van wat ons nu voorgeschoteld is. Het zit af en toe vlak bij een leven vanuit algemene verzoeking, wat vaak net onder de oppervlakte zit. Dat moeten de mensen gaan zien. Uit de interviews door u afgenomen en in De Reformatie gepubliceerd, leid ik af, dat u deze zorg deelt of kunt verstaan, maar waarom dat dan niet concreet gemaakt naar aanleiding van bepaalde liedteksten? Dat helpt verder. Dat zijn zo een aantal kritiekpunten en wensen ten aanzien van De Reformatie vandaag. Ik hoop en bid, dat het blad ook verder voor de kerken veel goeds betekenen mag.

Bidden zonder ophouden. Kan dat eigenlijk wel? Je haalt zonder ophouden adem, **zolang** je leeft. Je hart klopt onophoudelijk.

Maar dat gaat min of meer vanzelf. Kun je wel bidden zonder ophouden? Je kunt toch niet heel de dag aan God **denken**? **Hoe**-**wel**, **als** je verliefd bent, kun je heel de dag aan hem of aan haar denken.

Bidden zonder ophouden. **W**il ik dat eigenlijk wel? Je **kunt** bij de wijn van dit gebod tot onophoudelijk gebed gemakkelijk wat water doen: bidt regelmatig, zeg je dan. En dat deed je gelukkig al. Je hoeft je leven niet te veranderen.

Maar regelmatig bidden is **wel** wat anders dan bidden zonder ophouden. Het gebod tot onophoudelijk gebed is een heilzaam woord dat de weg wijst naar een biddend leven.

Biddend leven dat is: je er ieder moment van de dag van bewust zijn dat je leeft in Gods tegenwoordigheid.

Biddend leven dat is: een leven dat helemaal wordt gestempeld door biddend contact met God.

Biddend leven dat is: een leven dat doortrokken is van het zoeken van Gods aangezicht.

Biddend leven dat is: wandelen in de tegenwoordigheid van de

Heer zodat al je verlangens, gedachten en daden voortdurend door Hem geleid worden.

Bidt zonder ophouden. Het gaan van de weg die dat gebod wijst, begint bij het verlangen. Een vurig verlangen om te leven in de Geest van het gebed. 'Heer, leer ons bidden.'

Het vaak uitspreken in gedachten van korte gebeden is de 'methode' op die weg. Bid, **waar** je ook bent, hoe je je ook voelt, wat je ook bezig houdt, bid een **kort** Schriftwoord. Ieder uur van de dag. Zo raak je door de Geest steeds meer betrokken op God.

'Here Jezus Christus, Zoon van God, ontferm U over mij.'

'Waarlijk, mijn ziel, keer u stil tot God, want van Hem is mijn **verwachting**.'

'Van eeuwigheid tot eeuwigheid zijt Gij God.'

Bidt zonder ophouden. Het kan. Wil je het ook? Wie verlangend zoekt vindt vervulling.

***Bidt zonder ophouden. Dooft de Geest niet uit.**
(1 Thessaloniëzen 5:17 en 19)*

***Doe mij het pad van uw gebod betreden, want daarin heb Ik lust.**
(Psalm 119:35)*

Ds. J.R. Douma is predikant van de gereformeerde kerk te Beverwijk en Krommenie.

DE ZONDE ACHTER DE ZONDE

B. Luiten

Maar al te gemakkelijk kunnen Gods geboden een eigen leven gaan leiden. In een vermaning, in de opvoeding, in een preek, of ook in persoonlijke strijd. Wat allemaal niet mag, en hoe het wel zou moeten, kan strak worden geformuleerd, voor een ander of voor jezelf. Zo dat het helemaal waar is, maar zonder enig houvast.

Houvast

Een signaal dat houvast ontbreekt kan zijn, dat je blijft zitten **met** (uiterst) negatieve gevoelens. Omdat de norm niet haalbaar zou zijn, omdat je geen kans ziet verbetering aan te brengen. Dan lijkt de wet van God **vierkant** tegenover je te staan, geen steunpunt maar een permanente dreiging. **Als** ik het zo zeg, **wordt** meteen duidelijk **waar** het **aan** schort. De vermaning wordt dan **kennelijk geformuleerd** op een manier, dat de mens (groot of klein) wordt teruggeworpen op zichzelf. Dat lijkt heel vanzelfsprekend, de wet moeten wij toch volbrengen? En toch is het een ernstige dwaling. Want **als** God aan het woord is, ontvang je **kracht tot** behoud. Dat is zelfs in de wet zo, in ieder gebod. Alles wat God **zegt**, wil Hij waarmaken, in het leven van zijn kinderen. Dat je daarbij wordt ingeschakeld, is logisch: het is **jouw leven**. Maar dat betekent niet, dat je het alleen zou moeten doen, teruggeworpen op jezelf

Volgorde

Belangrijk is de volgorde in de **wet**. Van jongs af zijn we erop

gewezen, dat God eerst **zegt** dat Hij zijn volk uit Egypte heeft geleid. Een zeer terechte onderwijzing. Het heil begint niet aan onze kant.

Het is evenwel de vraag, of deze benadering voldoende doorwerkt in ons leven met God. Immers, ook vanuit de goede volgorde kan nog gezegd worden, dat je hopeloos tekort **schiet** in dankbaarheid. En zegt een ander het niet, dan bedenk je het zelf wel. Dan **kom** je vanuit het goede begin van de wet uiteindelijk toch weer uit bij jezelf, om diep in je hart daarmee vast te zitten.

Daarom zal het nodig zijn, dat we leren **zien** dat het uitgangspunt **van** de wet *doorwerkt in ieder gebod*.

Andere goden

Neem bijvoorbeeld het eerste gebod, 'geen andere goden voor mijn aangezicht'. Hier struikelen we allemaal. Ieder van ons heeft (van tijd tot tijd) begeerten en doelen, die het hart meer **vervullen** dan de verbondenheid met God. Keer op keer wordt Hij daardoor van de centrale **plaats** gezet, soms zelfs helemaal naar de zijlijn verwezen, naar het

reservebankje voor tijden dat we geblesseerd zijn.

Als je **tegen** die zonde een eenzame strijd begint, zul je die bij voorbaat verliezen. En dan heb ik nog niet eens de ergere gevallen genoemd, de verslavingen en za. Daar kom je dan helemaal nooit meer van **af**. Waarom niet? Omdat je per gebod toch bij jezelf begint. Sinds wanneer kan een **mens** zichzelf verlossen van het kwaad?

Heel anders wordt het echter, als je je **afvraagt** waarom God eigenlijk de afgoden verbiedt. Dan kom je al snel op de gedachte, dat Hij dat doet om Zelf **alles** voor ons te betekenen. Alles wat je kunt verzinnen is in Hem, Jezus heeft ervoor betaald, en zo komt het naar je toe. Wil je rijk worden, is geld je idool? Maar je kunt nooit rijker worden dan je in Christus bent: de **hele** wereld staat in Hem **op jouw** naam. Wat wou je daaraan toevoegen? **Wat** zou je buiten God om begeren, als het in **Hem** naar je toekomt? En zo is het ook met de liefde, de aandacht, enz. Voor menig een staat dat ergens bovenaan, verboden wegen **worden** niet geschuwd als de verleiding sterk is. Eindeloze mislukking is het **gevolg**. Totdat je bedenkt, dat je van God meer liefde krijgt dan je ooit van een ander kunt ontvangen. Wanneer je Hem **leert** kennen, ontdek je **dat** zelfs je liefde tot jezelf door Hem wordt overtroffen. Enzovoorts.

Zo komen we op het goede spoor naar de geboden toe. De sleutel tot het verstaan is, dat God **alle** afgoden **overbodig** maakt voordat Hij ze verbiedt.

Op die manier, en op die manier alleen, zijn ze succesvol te bestrijden. Niet uit jezelf, maar uit God. Sterker nog: dan ga je zelf de geboden ook **willen**, omdat je kiest voor God, om alles van Hem te verwachten. In ieder gebod gaat het om de ruimte voor Hem in je leven, krijgt Hij die of krijgt Hij die niet?

De eigenlijke zonde

Zo is in te zien, dat de eigenlijke zonde altijd dieper zit dan de waarneembare overtreding. Je kunt iemand zien stelen, of betrappen op een leugen. Pets subtieler: je merkt dat iemand materialistisch denkt, of van een roddeltje niet vies is. Daar kun je **wat** van zeggen, en dat zal dan wel terecht zijn.

Maar in feite gaat het om de **vraag**: wie is **God in jouw leven**? Maakt Hij je niet rijk genoeg? Heeft Hij je ooit bedrogen of belasterd?

Waar ben je dan in vredesnaam mee bezig?!

Ziedaar de zonde achter de zonde: je zet God opzij, je waardeert Hem niet en je vertrouwt je niet echt aan Hem toe. Je zet Jezus opzij, je weigert de doorwerking van zijn liefde in je handel en wandel. En je stelt je op tegenover de Heilige Geest, met je eigenwijsheid; je zult zelf wel uitmaken **wat** goed of **kwaad** is.

Oppervlakkig

Eigenlijk is het dus erg oppervlakkig, als de geboden sec gepredikt zouden worden. Toch zijn er wel mensen die dat graag horen, want het is tevens erg overzichtelijk. De paaltjes langs de **weg** worden dan recht de grond in geslagen, en zo weet ieder waar hij of zij aan **toe is**. Erg helder, **ja** zo lijkt het. Alleen jammer dat dit met **verlossing** weinig meer te maken heeft. Integendeel, je kweekt hierdoor

een wettische, veroordelende en vooral oppervlakkige sfeer. En dat is in feite **helemaal** niet helder, want juist datgene waar alles om draait gaat zo de mist in. Met alle gevolgen **van**, dien.

Jezus centraal

Als je de zonde **achter** de zonde ontdekt, **gaan** je ogen open voor de ernst ervan. Je overtreedt geen formele regels, maar je staat iemand op zijn **hart**.

Tegelijk ben **je** dan samen met Hem, die je nooit het hos **in** zal sturen wanneer je schrikt van je eigen overtreding. Hij heeft je lief.

Laatst hoorde ik iemand zeggen: 'als ik de geboden niet houd, ga ik verleren'. Het gevolg zag hij levensgroot: nooit God ontmoeten...vreselijk!

Maar **is** dat alles?

Betekent dit ook niet iets voor God?

Ja natuurlijk, als je op die manier leeft, raakt Hij **jou** kwijt...vreselijk!

Hij zal er alles aan doen om **je** te behouden, voor jou en Zichzelf. In ieder woord komt Hij naar je toe. In elk gebod grijpt zijn hand je vast, om je overleidend te helpen. De **wet** is doortrokken van zijn liefde.

Zo kan een goddelijk gebod nooit een eigen leven gaan leiden. Je mag eerst naar Jezus toe, en dan, in **zijn hand**, ontvang je de wet.

Ds. B. Luiten is predikant van de gereformeerde kerk te Zwolle-Centrum.

Beroepen

te Ferwerd-Hallum en te Boerakker: J.Th. Jonkman, missionair predikant te Drachten-Oost.

te Hoogkerk: R.Th. Pos te Ommen.

te Amersfoort-Nieuwland: J.R. Geersing te Berkel en Rodenrijs.

Beroepbaar gesteld

door de classis Hoogeveen: G.J. Pruijssen, Poederroijenstr. 108, 1106 CL Amsterdam. Tel. 020-6919459.

Aangenomen

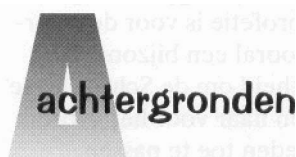
naar Spakenburg-Zuid (voor missionaire dienst in Congo): H. Folkers te Rotterdam-Oost.

Radiokerkdienst

Op D.V. 12 maart a.s. (17.00 uur) zal de Stichting Zendtijd voor Kerken een radiokerkdienst uitzenden vanuit de Gereformeerde **kerk** te 't Harde. Voorganger zal **in** deze dienst zijn ds. G.J. Slotman.

DE GAVE VAN DE PROFETIE EN DE HISTORIE

A.N. Hendriks

In een eerste artikel zagen wij dat de apostolische kerk naast apostelen, leraars, oudsten en diakenen ook profeten heeft gekend. Daarnaast gaven wij aandacht aan de gave van de profetie. Het bleek dat ook aan gemeenteleden 'openbaringen' en 'leringen' ten deel konden vallen. Wij gingen na wat het Nieuwe Testament allemaal over het 'profeteren' zegt en kwamen tot de ontdekking dat het in de nieuwtestamentische profetie om een rijkgeschakeerde verkondiging van Gods woord en wil gaat. De inhoud kenmerkt zich door nogal wat variatie. Ook spraken wij over de verhouding tussen apostelen en profeten, van wie Paulus in Efeziërs 2:20 schrijft dat zij sámen het fundament zijn van de christelijke kerk.

In dit artikel willen wij aandacht geven aan de historie, waarbij de zestiende eeuw, de eeuw van de Reformatie en van het ontstaan van de gereformeerde kerken, de eeuw ook waarin de grondslagen van de gereformeerde ambtsopvatting werden gelegd, in de schijnwerper staat. Hoe is men toen met de gegevens van het Nieuwe Testament omgegaan?

Luther

W. Balke wijst terecht op een 'antidopers en antidwepers motief' in wat de reformatoren over profeten en de profetische gave zeggen¹. In de tijd van de Reformatie had men te doen met wat men wel noemt 'de radicale reformatie', een breed spectrum van doperse en geestdrijverige stromingen, waarin tal van 'pro-

feten' de mensen in verwarring brachten door hun 'openbaringen' en 'visioenen''.

Praktisch alle reformatoren uit de zestiende eeuw hebben zich genoodzaakt gezien krachtig stelling te nemen tegen deze veelal doperse geestdrijverij.

Er vond namelijk in deze 'profetie' een scheiding van Woord en Geest plaats en de reformatoren zagen het gevaar dat de gemeente door deze 'profeten' afgevoerd zou worden van het apostolisch Woord.

Vandaar dat de reformatoren er duidelijk moeite mee hebben om voor profeten nog een legitieme plaats te zien in de gemeente van Christus.

Luther rekende met die gedachte kort en goed af. Voor hem is kenmerkend wat hij schrijft in *Schmalkaldische Artikelen* (1537): "God heeft niemand zijn Geest of genade dan door of met het daaraan voorafgaande uiterlijke Woord. Wij moeten ons houden voor de dwepers, voor geesten dus die zich erop voorstaan zonder of vóór het Woord uit, de Geest te hebben en daarna de Schrift of het verkondigde Woord beoordelen, uitleggen en oprekken naar eigen voorkeur, zoals Muntzer deed en velen ook vandaag de dag nog doen, die **scherpreekeren** willen zijn tussen Geest en letter, zonder te weten **wat** ze zeggen of profeteren"².

Calvijn

Calvijn die meer dan Luther een werkelijke leer van het ambt ontwikkelde, heeft zich ook indringend bezig gehouden met wat

het Nieuwe Testament zegt over 'profeten' en de gave van de profetie³. De profeten die Paulus in zijn opsommingen in 1 Korintiërs 12:28 en Efeziërs 4:11 noemt, rekent de reformator met de apostelen en de evangelisten tot de buitengewone ambten, "die de Here in het begin van zijn rijk heeft opgewekt" (*Institutie*, IV, 3, 4). Zij hebben hun plaats gehad "in het begin van het evangelie", toen de christelijke kerk nog werd geplant.

Calvijn ziet de profetie in de eerste plaats als een door de Geest geschonken gave om te voorzeggen (*vaticinari*). Naar zijn overtuiging is die gave beperkt gebleven tot de begintijd van de christelijke kerk. In zijn commentaar op Handelingen 21:9 zegt hij: 'Zij mocht slechts korte tijd bloeien, opdat de gelovigen niet voortdurend in spanning zouden zijn en de nieuwsgierige gemoederen geen gelegenheid zou gegeven worden om altijd iets nieuws te zoeken of te verzinnen. Want het is ons bekend, dat **terwijl** de gave der profetie reeds opgehouden is, er toch nog vele geestdrijvers zijn die zich voor profeten uitgeven'. Er blijkt naast de beduchtheid voor het doperse gevaar nog een **ander** motief bij Calvijn te spelen: een *heilshistorisch* motief. De profetie als voorzegging heeft haar einde en volmaking in Christus gevonden. God heeft het laatst en **beslissend** gesproken in de Zoon (vgl. Hebr. 1:1). Dit spreken in de Zoon moet gehouden worden voor het laatste en eeuwige getuigenis (vgl. *Institutie*, IV, 8, 7).

Maar profetie is voor Calvijn méér dan voorzeggen. De gave van de profetie is voor de reformator vooral een bijzondere geschiktheid om de Schrift uit te leggen en haar voor het gebruik in het heden toe te passen. Wat Calvijn vooral onder 'profeten' wil verstaan, horen wij in zijn commentaar op 1 Korintiërs 12:28; het gaat bij 'profeten' om hen "die de bijzondere gave bezitten om niet alleen de Schrift uit te leggen, maar haar ook verstandig voor de tegenwoordige tijd toe te passen (...). Dus mogen voor ons op deze plaats de profeten zijn: ten eerste uitnemende uitleggers van de Schrift, vervolgens met niet gewoon inzicht en behendigheid begaafd om op de tegenwoordige nood van de kerk zorgvuldig acht te geven, opdat zij geschikt spreken en op die manier als tolken zijn van de goddelijke wil"³. In zijn commentaar op 1 Korintiërs 14:6 voegt Calvijn daar nog aan toe dat **men** deze bijzondere bekwaamheid niet anders heeft dan "uit de openbaring en de bijzondere ingeving van God"⁶. Duidelijk is dat Calvijn de profetie niet zonder meer gelijk stelt met de exegese van de Schrift. Het gaat om een bijzondere bekwaamheid, een meer dan gewoon inzicht, waarbij men ook de tegenwoordige nood van de kerk verstaat en Gods Woerd daarop toepast om zo de wil van God kenbaar te maken⁷. Minder duidelijk is of Calvijn ook deze gave van de profetie beperkt acht tot het begin van de christelijke kerk. Enerzijds wijst hij in tegenstelling tot de rijkdom van de Korintiërs op onze kleinheid en armoede, die als een straf onze ondankbaarheid wordt opgelegd en spreekt hij over gaven, waarvan de gemeente zo lange tijd is beroofd geweest (Com. 1 Kor. 12:28), anderzijds stelt hij dat "de gaven van God niet zijn uitgeput en zijn goed-

heid niet is verminderd", maar dat wij "noch bekwaam noch waardig zijn om zijn gaven te ontvangen" (Com. 1 Kor. 14:32). Ook zegt hij: "Zo dan, de profetie is heden (*hodie*) in de christelijke gemeente bijna niet anders dan een recht verstaan van de Schrift en de bijzondere gave om haar uit te leggen, sedert alle oude profetieën en alle getuigenissen van God door Christus en zijn evangelie zijn besloten" (Com. Rom. 12:6).

Wij krijgen de indruk dat Calvijn toch ruimte openhoudt dat er mensen zijn die over een profetische gave beschikken, om namelijk heel bijzonder het Woord van God toe te passen op de nood van de kerk.

Wij moeten echter wel concluderen, dat Calvijn met zijn toch wel **beperkte** opvatting van de profetie (voorzeggen en met name de Schrift op een uitzonderlijke manier verstaan en toepassen) voorbij gaat aan het complexe karakter van de profetie, zoals wij dit ontdekten uit de nieuwtestamentische gegevens!

Zwingli

Bij Zwingli, de reformator van Zürich, treffen wij een heel bijzondere opvatting van de nieuwtestamentische profetie aan. Volgens hem bestond de taak van de profeten in de apostolische kerk in het uitleggen van het Oude Testament voor de gemeente. Zwingli die voor alles exegeet van de Schrift wilde zijn, zag **zichzelf** dan ook als een 'profeet'. Tegenover de **Dopersen** die alle wetenschappelijke opleiding tot de dienst van het Woord als onnodig en zelfs als ongeoorloofd verwierpen met beroep op 1 Korintiërs 14, handhaafde Zwingli met kracht het recht en de noodzaak van studie, eveneens met beroep op 1 Korintiërs 14. De profeten waarover Paulus daar spreekt, waren mannen die

de grondtaal van het Oude Testament kenden en zo de zin van het Schriftwoord konden ontvouwen.

Zo'n soort van profeten, van mannen die de grondtalen kenden, heeft de kerk nog **altijd** nodig, wil het Woord recht en grondig bediend worden. Om zijn denkbeelden te realiseren stelde Zwingli in 1525 te Zürich de zgn. *Prophezei* in, publieke voorlezingen, die men colleges in de exegese van de Schrift zou kunnen noemen⁸. Zij werden vijf keer per week gegeven. Predikanten en studenten verzamelden zich in het koor van de Groszmünster. na een gebed las men uit het Oude Testament, eerst in het Hebreeuws, dan in de Griekse vertaling van de Septuaginta, waarop een verklaring volgde eerst in het Latijn en daarna in het Duits⁹. In aansluiting aan 1 Korintiërs 14 konden dan ook de toehoorders iets naar voren brengen, wanneer hun iets beters werd geopenbaard. De spreker moest dan zwijgen en zich laten gezeggen¹⁰. Het geheel werd met een smeekgebed afgesloten.

Deze Prophezei diende de toerusting van de predikanten en de opleiding van toekomstige dienaars, waarbij door het publieke karakter ervan en de verklaring van het gevondene in het Duits tegelijk de opbouw van de gemeente werd **begunstigd**. Predikantenvorming en **gemeente**-opbouw gingen hier hand in hand.

Zwingli's Prophezei kan met recht een eerste reformatische opleidingsschool voor predikanten worden genoemd en het prototype van de academies die later in Zwitserland, Frankrijk en ons land gesticht werden.

Londen

Ook in de Nederlandse vluchtingenkerk te Londen kende **men**

vanaf 1551 het fenomeen van 'de profetie' ¹¹. Hoewel men zich wat de inrichting van het kerkelijke leven betreft over het algemeen aansloot bij de regelingen van Genève en Straatsburg, volgde men op dit punt het Zürich van Zwingli. Wel bracht men enige wijzigingen aan.

Hoe het te Londen toeking, vertelt ons Marten Micron in zijn beschrijving van de kerkorde en de liturgie van de genoemde vluchtelingengemeente ¹². Het blijkt - en daarin wekt men af van Zürich - dat men in Londen de uitleg van de Schrift verplaatste naar de gewone preekdiensten. De profetie reserveerde men voor de bespreking en beoordeling van het gepredikte. Het gaat te Londen bij de profetie om een "opentlicke praeue der leere", die op donderdag wordt gehouden. In het bijzijn van de gemeente wordt dan doorzocht en bevestigd alles wat in de voorgaande predikaties "geschenen heeft niet rechtelick oft donckerlick oft niet ghe-noecksaelmick vanden dienaar des Woords wt geleit te wesen". Aan deze publieke bespreking nemen de dienaren des Woords deel met diegenen uit de ouderlingen, diakenen en de gemeente, die daarvoor geschikt zijn geacht. Aan deze gecommiteerden leggen de predikanten desgevraagd verantwoording af. Wanneer de één niet voldoende geantwoord heeft, wordt het door een ander breder verklaard, totdat aan de gemeente naar Gods Woord genoeg gedaan is. Het valt op hoezeer de gemeente het volle pond krijgt: er zijn ook uit haar midden broeders voor de bespreking van het gepredikte aangewezen en, al mag dan niet ieder gemeentelid vragen stellen, wel is het een ieder geoorloofd al zijn "twyfelachtichhedenende teghenworpinghen" aan de gecommiteerden bekend te maken.

Met deze vorm van profetie beoogde men te Londen de eenheid in de leer te bewaren en de gemeente te sterken in de ware leer tegen alle dwalingen. Ook wil men zo alle traagheid bij de dienaren uitdrijven ¹³.

Wezel

In 1568 kwam een zestigtal broeders uit de Nederlandse kerken te Wezel bijeen om enige regelingen op te stellen voor de inrichting van het leven van deze kerken. Deze samenkomst was geen synode, men was niet door de kerken gedeputeerd, maar een convent: vooraanstaande broeders vergaderden met het oog op een nadere organisatie van het kerkelijke leven. Wat zij besloten, beschouwden zij dan ook als een voorlopige regeling, totdat een nationale synode hierover beslist zou hebben.

Uit de regelingen die de broeders troffen, blijkt steeds weer hoezeer de praktijk van de Nederlandse vluchtelingenkerk te Londen hun voor ogen heeft gestaan. Men nam ook uit Londen het instituut van 'de profetie' over, maar men bracht wel enige veranderingen aan.

Men onderscheidt 'de profeten' van de dienaren des Woords. Als taak van de profeten ziet men de Schriften te verklaren en te onderwijzen. Tot deze profeten kunnen ook gemeentelieden genomen worden, mits zij de gave van de profetie bezitten en hun bekwaamheid door herhaaldelijke 'propositiën' bewezen hebben.

De broeders te Wezel zijn van oordeel "dat in alle kerken zoowel die pas ontstaan zijn als die tot krachtige ontwikkeling gekomen zijn, de orde der profetie, waar dit maar enigszins zal kunnen geschieden naar Paulus voorschrijft zal in acht genomen worden en daarom het College der Profeten zal ingesteld wor-

den; hun taak zal daarin bestaan, dat zij op eenigen vastgestelden dag elke week of althans elke twee weken, hetzij na de predikatie of op eenigen anderen daarvoor zeer geschikten tijd saamkomen in tegenwoordigheid der kerk (en) daar tot aller stichting eenig boek der Schriften elk op zijn beurt naar vaste volgorde uitleggen" ¹⁴. Naast deze publieke profetie die de opbouw van de gemeente moest dienen, bepleiten de broeders te Wezel een *private* profetie, die dienstbaar wil zijn aan de vorming van a.s. predikanten. Het gaat daarbij om 'bijzondere propositiën', "waarin degenen, aangaande wie goede hope is dat zij eens de kerke Gods kunnen dienen en naar openbare ambten staan, binnenshuis zich oefenen en dat onder het bestuur en de leiding van één van de Dienaren of althans van de Profeten en Leeraren" ¹⁵. Deze private profetie beoogt a.s. dienaren te oefenen in het uitleggen van de Schrift.

Afronding

Uit onze verkenning is duidelijk geworden hoezeer de gereformeerden van de zestiende eeuw in het voetspoor van Zwingli en Calvijn de gave van de profetie vooral verstaan hebben als de bijzondere bekwaamheid om de Schrift uit te leggen en op het leven van Gods volk toe te passen. Vanuit deze opvatting kwam het tot de instelling van 'de profetie', die een verschillende invulling kreeg.

Bij Zwingli gaat het om een meer wetenschappelijke opzet: het lezen van de Schrift in de grondtalen en de uitlegging daarvan, waarbij naast de opbouw van de gemeente de vorming van de (a.s.) predikanten een belangrijke rol speelt.

In de Nederlandse vluchtelingenkerk te Londen gaat het om de publieke beoordeling van gehou-

den predikaties, die moet dienen om de eenheid in de leer te bewaren en de gemeente te bevestigen in het geloof.

De broeders te Wezel bepleiten een apart college van profeten (dit in afwijking van Calvin!), dat de taak heeft de Schrift in een geregelde orde in tegenwoordigheid van de gemeente uit te leggen. Daarnaast wil men private profetieën, die gericht zijn op de praktische vorming van a.s. dienaren van het Woord.

De geschiedenis leert ons dat de publieke profetie op de manier van Londen en Wezel in ons land weinig ingang gevonden heeft¹⁶. De meer wetenschappelijke profetie op de manier van Zwingli redde het ook niet lang, doordat de kerken in ons land al heel spoedig op aandrang van Marnix van Si. Aldegonde veelbelovende jongeren naar academies gingen sturen¹⁷.

In een volgend en laatste artikel willen wij deze visie op de gave van de profetie nader bezien in het licht van de Schrift.

¹ W. Balke, *Calvin en de doperse radikalen*, Amsterdam 1977, p. 244.

² Veel informatie geeft G.H. Williams, *The Radical Reformation*, London 1962.

³ *Lutherse Geschriften, Belijdenisteksten van een kerk*, 1987, p. 229.

⁴ Vgl. W. de Greef, Calvin on Prophecy, in: W.H. Neuser/H.J. Selderhuis, *Ordenlich und Fruchtbare, Festschrift für W. van 't Spijker*, Leiden 1997, p. 111 ev.

⁵ Vgl. Calvijns commentaar op 1 Tess. 5:20: "Caeterum prophetiae nomine non intelligo vaticinandi donum, sed quemadmodum prioris ad Corinthios, cap. 14, 3, scientiam interpretandae scripturae: ut propheta sit divinae voluntatis interpret... sit ergo propheta in hoc loco scripturae interpretatio in usum praesentem accommodata".

⁶ C. Graafland, *Gedachten over ha ambt*, Zoetermeer (1999), zegt: "Niet geheel duidelijk wordt wat Calvin in dit verband onder 'openbaring' verstaat" (p. 68). Enerzijds bindt Calvin de profetie sterk

aan de Schrift: za is er een bijzondere uitlegging van. Anderzijds stelt Calvin dat deze uitlegging voortvloeit uit openbaring en de ingeving van de Heilige Geest. Is dit iets meer dan de voorhanden Schriftopenbaring?

⁷ W. de Greef vat het gevoel van Calvin zo samen: "The special gift of prophecy does not only involve explanation of Scripture but also its application to the present situation. People endowed with the gift of prophecy are not only outstanding exegetes but also perceive the Church's needs in the present age, knowing the right words to speak to the Church" (a.w., p. 118).

⁸ F. Büsser, *Die Prophezei. Humanismus und Reformation in Zurich, Bern* (1994), geeft H. Bullingers weergave over de inrichting van de Prophezei onder het opschrift: "Wie vnd wenn man Zunych angehept die biblisch Lection in dryen sprachen läsen" (p. 7-9).

⁹ Vgl. P. Stephens, *Zwingli, Einführung in sein Denken*, Zurich 1957, p. 43.

¹⁰ Vgl. O. Farner, *Huldrych Zwingli. Seine Verkündigung und ihre ersten Früchte 1520-1525*, Zurich (1954), p. 560.

¹¹ Vgl. A.A. van Schelven, *De Nederduitse vluchtelingenkerken der XVIe eeuw in Engeland en Deutschland*, 's-Gravenhage 1908, p. 79 noot 3: "Den 9en April 1551 schrijft Utenhove aan Bullinger dat ze (de profetie) volgende week zal beginnen".

¹² Vgl. Marten Micron, *De Christlicke Ordinancien der Nederlantscher Gemeinten te Londen (1554)*, ed. W.F. Dankbaar, *Kerkhistorische Studien*, VII, 's-Gravenhage 1956, p. 71 ev.

¹³ Micron vermeldt ook nog "een andere maniere der Prophetic", die bij de Waalse gemeente te Londen in gebruik was en die meer aansloot bij de zgn. 'congrégations' van Genève, vgl. A.A. van Schelven, a.w., p. 90.

¹⁴ P. Biesterveld/H.H. Kuyper, *Kerkelijk Handboekje*, Kampen 1905, p. 10.

¹⁵ P. Biesterveld/H.H. Kuyper, a.w., p. 13. Vgl. H.H. Kuyper, *De opleiding tot den dienst des Woords bij de Gereformeerden*, I, 's-Gravenhage 1891, p. 132: "Slechts hier en daar komt zij voor en verloopt in, wat wij nu noemen, de Lidmatencatechisatiën, een voortgezet onderwijs van de lidmaten der gemeente".

¹⁷ De synode van Emden 1571 zwijgt over de publieke profetieën. Wel kent zij nog de private proposities (Art. 52), maar zij spreekt al over 'de openbare professoren der theologie' (Art. 51) en over het onderhouden van 'etlijke Studenten' (Art. 37). H.H. Kuyper wijst voor deze ontwikkeling op een brief van Marnix van St. Aldegonde (a.w., p. 335).

Dr. A.N. Hendriks is emeritus predikant van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Centrum.

KEIZER KAREL V EN DE KERKHERVORMING (3)

de machtigste man van de 16e eeuw –
Gods gevangene!

H. Veldman

De rijksban die Karel V via de Rijksdag van Worms (1521) over Maarten Luther heeft uitgesproken is de eerste jaren in Duitsland niet echt nageleefd. Maar zo gauw de keizer zich sterk genoeg voelt, probeert hij de rebellie in de kerk weer onder controle te krijgen. In 1526 is het zover: de keizer heeft even de handen vrij en tracht via de Rijksdag van Spiers het rijk zijn wil op te leggen, maar het lukt hem uiteindelijk niet om voldoende krachten te bundelen. Na vier jaar bijna ongeduldig wachten probeert Karel het in 1530 via de Rijksdag van Augsburg nog eens en dan met een opmerkelijke 'oecumenische' opstelling. Of het hem nu lukt de eenheid van de kerk te herstellen willen we in onderstaande bijdrage nagaan,

Karel in Spanje – Duitsland houdt de reformatie niet tegen

De keizer is na afloop van de Rijksdag van Worms teruggegaan naar de Nederlanden en vandaar in de voorzomer van 1522 via Engeland, waar hij weer contact heeft met Hendrik VIII, naar Spanje vertrokken. ²⁴ Duitsland heeft de keizer niet eerder dan in 1530 teruggezien. Tijdens Karels afwezigheid zwaait zijn broer Ferdinand, die al sinds 1521 de Oostenrijkse erflanden bestuurt, de scepter in het Duitse rijk. Het is echter een zwakke scepter. Er worden in 1522 en 1523 wel rijksdagen gehouden, in Neurenberg, maar daar komt men niet verder met de uitvoering van het Edict van Worms. En dat niet eens vanwege onwil van vorsten die de kant van de reformatie zouden hebben gekozen – van deze topfigu-

ren is zelfs Frederik de Wijze van Saksen officieel nog niet echt reformatorisch, hoogstens een sympathisant van Luther. Maar in het algemeen zijn de lokale heersers bevreesd voor twee dingen: a. de toenemende macht van de keizerlijke regering, in de zin van meer absolutisme en dus minder macht voor regionale machthebbers; b. het risico van een volksopstand indien het komt tot arrestatie en executie van Luther en de zijnen. De namens paus Adriaan VI op de rijksdag van Neurenberg uitgesproken kerkelijke schuldenkenning, waaraan overigens wel gekoppeld werd de eis tot naleving van het Edict van Worms, werkt bepaald niet remmend op de voortgang van de reformatie in Duitsland. De vorsten spreken op de tweede rijksdag in Neurenberg niet méér af dan dat ze 'zoveel mogelijk' zullen doen om het Edict na te leven (en dat

opent de weg al naar een milde praktijk), maar veel stadsregeringen weigeren dit zelfs maar toe te zeggen! Er is enige dreiging: die komt van de kant van de rooms-katholieke standen die met Ferdinand het Verbond van Regensburg sluiten om de kerkhervorming ongedaan te maken (1524), op sterk aandringen van de pauselijke legaat Campeggio, die hiermee de eerste aanzet geeft tot de contra-reformatie. Dit verbond wordt een jaar later uitgebreid tot het Verbond van Dessau, waarbij de kracht behoorlijk toeneemt door de deelname van een flink aantal krachtige roomsgezinde vorsten. Hiertegenover stellen de protestantse vorsten Johan Frederik van Saksen (de broer en opvolger van de in mei 1525 overleden keurvorst Frederik) en Philips van Hessen het Verbond van Torgau, waarbij zich al gauw een groot aantal Noord-Duitse standen aansluiten.

Oorlog tegen Frans I

Intussen is de keizer vanuit Spanje intensief bezig met de oorlogvoering tegen Frans I. Deze nogal heen en weer gaande strijd wordt op 24 februari (!) 1525 onverwacht in het voordeel van de keizer beslist: zijn troepen behalen een grote overwinning bij het Noord-Italiaanse Pavia, waarbij zelfs de Franse koning, met zijn heide zoons, gevangen wordt genomen. ²⁵ Frans I wordt ernstig ziek afgevoerd naar Madrid en blijft daar bijna een jaar lang de gevangene van Karel V. Hij moet de Vrede van Madrid

Confessio odder Be-
kantnus des Glau-
bens etlicher Fürsten
vnd Stedte: Über-
antwort Keiserlicher
Majestat:
zu Augspurg.
Anno M. D. XXX.
Apologia der Confessio.

Titelblad van de Zurichse editie van de Augsburgse Confessie, 1530.

aanvaarden, hoe vernederend die ook voor hem is: Frankrijk doet afstand van zijn rechten op een aantal Zuid-Nederlandse gebieden, en verder op Bourgondië en Noord-Italië. Een financieel aspect is de bijdrage van Frans I van 200.000 daalders in de tegen de Turken.

De koning van Frankrijk heeft bij thuiskomst de gesloten vrede als 'afgedwongen' en 'gedicteerd' terzijde geschoven (hoewel zijn beide jongens nog in gijzeling vertoeven). En al gauw ziet Europa een nieuw anti-Habsburg verbond ontstaan, de 'Heilige Liga van Cognac', een coalitie waarin o.m. paus Clemens (vandaar de term 'heilige' liga) en verder – nota bene! – Hendrik VIII van Engeland en een aantal Italiaanse steden meedoen.

Rijksdag van Spiers 1526

Nog onkundig van dit nieuwe oorlogsrisico schrijft Karel V vanuit Spanje een nieuwe Duitse

rijksdag uit, deze keer te houden in Spiers (= Speyer). Dat Karel zelf niet deelneemt aan de te houden rijksdagbesprekingen wordt gezien als een behoorlijke deuk in het prestige van de rooms-katholieke partij. Gaat de zaak van de kerk de keizer soms niet sterk genoeg aan?

Karel voelt zich intussen in een opperbeste stemming. Niet alleen het genot van de overwinning op Frans I, ook zijn gelukkig huwelijk met de 23-jarige Isabella van Portugal in maart 1526 is een heel positief moment. Bovendien is de populariteit van Luther behoorlijk teruggelopen door de revolutionaire Boerenopstand van 1525 en ook door zijn huwelijk met de ex-non Katharina von Bora. De keizer wil nu met volle kracht vooruit met de naleving van het Edict van Worms. Zijn broer aartshertog Ferdinand moet de zaak van de katholieke kerk nu definitief in een overwinning omzetten. De rijksdag moet staan in het teken van de

onderwerping van de ketters. Maar daar tekent zich verzet tegen aan. Niet alleen van de kant van de reformatorische leden van het Verbond van Torgau, maar ook van de kant van het overigens roomsgezinde Beieren. Daar is men bepaald niet gecharmeerd van een toenemende macht van de Habsburgers. Intussen is de stad Spiers zelf een toonbeeld van diverse godsdienstige activiteit: in de grote kerken wordt de mis bediend, maar in de herbergen komen de reformatorischen in kerkdiensten bij elkaar, waarbij de hoge edelen zich tooien met de op hun kleding aangebrachte spreuk '*Verhum Dei maner in aeternum*', d.i. het Woord van God blijft in eeuwigheid. Op de rijksdag zelf gaan er veel stemmen op om een begin te maken met een gemeenschappelijke hervorming, door overal in het rijk a) het priesterhuwelijk, b) de lekenkelk, en c) een Duitstalige liturgie voortaan toe te staan totdat een bijeen te roepen concilie hierover een definitieve uitspraak zal doen. Van dat concilie komt niets: de keizer is erop tegen, zoals blijkt uit een geheime instructie die Ferdinand opeens tevoorschijn haalt.

De Turkse dreiging in Hongarije

Intussen komen er zeer onheilspellende berichten uit het oosten: daar zijn de Turken onder leiding van sultan Soleiman I – hij tooit zich met bijnamen als 'keizers der keizers, verdeler van de kronen der wereld, beheersers van Azië en Europa, schaduw Gods in Oost en West' – weer in actie gekomen en bedreigen Hongarije. Zal de jonge koning van Bohemen en Hongarije, de 20-jarige Lodewijk II (getrouwd met Maria van Habsburg, een zuster van keizer Karel en Ferdinand die zelf getrouwd is met

een zus van Lodewijk), standhouden? Ferdinand roept al vanaf de eerste dag van de Rijksdag van Spiers op tot steun aan de strijd tegen de antichristelijke Turk. Hoeveel dit uitwerkt, zal nog blijken.

De rijksdag van Spiers gaat op 27 augustus 1526 uiteen. Men zal nog een beroep op de keizer doen: hij moet de feitelijke ontwikkelingen in Duitsland beter kennen en ook zelf beseffen dat doorvoering van het Edict van Worms onuitvoerbaar is. In de slotverklaring van de rijksdag heet het dan ook dat elke rijksstand zich in de religiepolitiek 'voor God en de keizer hoopt te kunnen verantwoorden'. Daarmee is een zekere vrijheid per regio ontstaan om naar eigen geweten te handelen!

Twee dagen na de sluiting van de rijksdag verslaat de Turkse sultan het leger van Lodewijk II van Hongarije in de Slag bij Mohacs. " Een groot deel van de rooms-katholieke kerkelijke leiders komt om, maar het ergste is toch wel dat koning Lodewijk op de vlucht verdrinkt in een moeras en een volkomen ontredderd rijk achterlaat. Zijn weduwe, Maria, treedt eerst **nog** op als regentes, maar **later** krijgt aarts-hertog Ferdinand, haar broer, de zware taak om Hongarije te besturen. En dat op een moment waarop niet alleen de **Turken** een belangrijk deel van het land onder controle hebben, maar waar ook een deel van de Hongaarse adel: een eigen koning, Jan Zápolya, kiest die in zekere zin een bondgenoot van de Turken (tegen de Habsburgers) wordt. Be dreiging van de **Turken** heeft de groei van de reformatie in Europa gunstig beïnvloed. Dit betekent echter niet dat men de Turken een 'dank-u-wel'-betuiging moet sturen. Het effect van hun militaire campagnes hebben ze zelf nauwelijks doorzien, maar bovendien is hun oorlogsmetho-

de er één van een ongeken- de hardheid. De 16e en 17e eeuw vertellen ons van een meedogenloos slavenleven onder Turks-islamitisch regime van christen- krijgsgevangenen die veelal als galeien op de Turkse vloot hebben te dienen. Hongarije heeft zeer zwaar geleden. En de Habsburgers, de enige verdedigers van de christelijke cultuur in die regio, kunnen vaak maar weinig beginnen tegen de Turken.

In september 1529 staat de Turkse legerscharen zelfs voor de poorten van Wenen, maar ze breken uit eigen beweging het beleg af als in de herfst de terreinomstandigheden slechter worden, maar ook (en vooral) omdat Sol- eiman II de onrust in het oosten van zijn rijk (de Perzen waren in verzet gekomen) moet bedwin- gen.²⁷

Karel V wil een eind aan de religieuze verdeeldheid

In de loop van het jaar 1529 ontstaat er voor Karel V weer een situatie waarbij hij een 'winning mood' beleeft. De tweede oorlog met Frans I en zijn bondgenoten wordt beëindigd met de 'Damesvrede' van Kamerijk (Cambrai), waarbij bepaald wordt dat Italië in handen blijft van de keizer en de stad Doornik (in het grensge- bied met de Nederlanden) door Frans I wordt overgedragen aan de keizer. Verder worden er nieuwe plannen gesmeed om gezamenlijk (!) de ketterij uit te roeien en tevens een verenigd front te vormen tegen de Turken. Een tweede reden voor Karel V om de toekomst weer wat hoop- voller in te zien is de zaak van de onderlinge verdeeldheid van de reformatorischen. Sinds hun protest-optreden op de tweede Rijksdag van Spiers (1529) tegen de hernieuwde doorvoering van het Edict van Worms wordt deze groep aangeduid als 'protestan-

ten', maar de keizer is er niet zo van onder de indruk. Voor hem is het een bijzonder welkome zaak dat in de protestantse beweging de bacil van verdeeldheid zo sterk werkt. Daar zijn de wederdopers die in Zuid-Duits- land en Zwitserland nogal van zich laten horen, maar van hun mede-protestanten zelfs geen steun ontvangen. Dan zijn er de Zwinglianen die over het Avond- maal sterke meningsverschillen kennen tegenover de Luthera- nen; een gesprek in Marburg (oktober 1529), op uitnodiging van Philips van Hessen, heeft niet geleid tot meer eenheid. En dat heeft weer politieke **gevol-** gen: de door Philips van Hessen gewenste politieke samenwer- king van alle protestanten in het Duitse Rijk blijft nu uit – Saksen bijvoorbeeld wil er niets meer van weten.

Een derde reden die voor Karel V wel een heel speciaal gevoel oplevert, is het vooruitzicht dat **paus** Clemens VII nu eindelijk genegen is om hem te zalven tot keizer van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie. Eindelijk, want de verhoudingen waren slecht, maar sinds de plundering van Rome door keizerlijke troe- pen (!) in de 'Sacco di Roma' (1527)²⁸ is de **paus**, die bij de Vrede van Barcelona (1529) zijn 'Kerkelijke Staat' groten- deels terugkrijgt, langzamerhand losgekomen **van** zijn voorkern voor Frans I. Hij heeft toegezegd om de keizer de hem toekomende eer te geven. En die plechtig- heid is gepland in Bologna, pre- cies op des keizers 30^e verjaardag (24 februari 1530). De keizer op zijn beurt heeft de paus beloofd er alles **aan** te doen de protestanten **terug** te brengen in de katholieke kerk: 'durch Güte oder durch Gewalt'. Beide manieren²⁹ zijn in principe toe- pasbaar, maar de beste manier lijkt die van **de** gematigdheid. Dat lijkt nogal oecumenisch...

Zo moet het er toch van kunnen komen. Karel V, op het hoogtepunt van zijn macht, verlaat Spanje, reist naar de paus in Bologna waar deze hem zalft en kroont in de kathedrale kerk. Met diens zegen trekt hij straks Duitsland binnen om er een finale afrekening te houden met zijn tegenpartijen die hij alle gaat uitnodigen om op de Rijksdag van Augsburg te verschijnen. Daar moet de religieuze eenheid van Europa hersteld worden en een nieuwe vorm gegeven aan het 'corpus christianum' waarvan velen in Europa alle heil verwachten, zeker in de strijd tegen de goddeloze Turken. Het vredesrijk van Karel V staat dus voor de deur!

Re voorbereidingen voor de Rijksdag van Augsburg 1530

Vanuit Bologna schrijft Karel V de nieuwe rijksdag uit. In zijn schrijven aan de Duitse vorsten maakt hij duidelijk dat hij zich nu zelf met de zaak van de religie wil bemoeien. En iedere stroming mag zijn stem op de Rijksdag laten horen, 'eines jeglichen Gutdunken, Opinion und Meinung'. En wat er aan weerszijden onrechtmatig is geweest in de afgelopen jaren moet afgeschaft worden. De keizer is bereid hierover te onderhandelen. Zo lijkt Karel V te kiezen voor de 'via dulcis', de milde middenweg.³⁰ Uit Saksen reist een zware delegatie van meer dan 100 man naar Augsburg. De keurvorst en zijn naaste dienaren worden vergezeld van de meest vooraanstaande theologen van Wittenberg: Luther, Melanchthon, Bugenhagen, Justus Jonas. Het is voor Luther trouwens niet mogelijk zich vrij te bewegen in Augsburg wegens de rijksban, hij blijft achter op het machtige kasteel de Coburg, vanwaar hij een uitgebreide briefwisseling onderhoudt

met zijn vrienden die wel naar de rijksdag gaan.

Bij aankomst op de Coburg neemt men dat dr. Johann Eck, een van Luthers felste tegenstanders, een lijst heeft opgesteld van 404 stellingen tegen Luther en de andere ketters. Een sterke steun in de rug voer allen die de oude kerk verdedigen. De ernstigste bewering van Eck is wel dat de protestanten zich helemaal losge maakt hebben van de katholieke oorsprong en dus een werkelijk 'nieuwe leer' verkondigen. Dit wordt voor de verder reizende Wittenbergers aanleiding om een voluit 'katholieke' geloofsbelijdenis op te stellen, een karwei waarvoor Melanchthon de meest aangewezen persoon is.³¹ Het eerste concept gaat naar Luther die er geheel mee kan instemmen. Melanchthon is er zelf nog niet echt tevreden over en daarom probeert hij de scherpste kantjes er nog af te vijlen. Zo ontstaat de Augsburgse Confessie. Melanchthon wil de kans op overeenstemming met de (gematigde) rooms-katholieken zo groot mogelijk maken. Dit gaat sommigen in het protestantse kamp te ver en daarom wordt de inleiding herzien door Gregor Bruck, de kanselier van de keurvorst.

Intussen is keizer Karel V onderweg van Bologna naar Augsburg. Onderweg krijgt de keizer met diverse tegenslagen te maken. Begin juni 1530, de keizerlijke stoet bevindt zich in Innsbruck, sterft Gattinara, de belangrijkste politiek en religieus adviseur van Karel; het gemis van deze 'man van de middenweg' zal spoedig merkbaar zijn. Dan is er ook de berichtgeving vanuit de Nederlanden dat landvoogdes Margaretha (Karels tante) ziek is en denkt aan aftreden – wie moet haar opvolgen? Ook houdt het de keizer nogal bezig dat de Duitse vorsten massaal afwezig waren bij zijn kroning te Bologna

en dat zelfs roomse vorsten zich verzetten tegen zijn macht. En wat zal er dan terechtkomen van het plan om aartshertog Ferdinand te laten kiezen tot Rooms-Koning, dus Karels opvolger t.z.t. Karels gemoedsgesteldheid, die begin 1530 nog positief was en een sterke vredeswil vertoonde, slaat om in argwaan en onzekerheid. Hij zal na aankomst in Augsburg op 15 juni dan ook niet meer optreden als de vermeende bemiddelaar, maar als de beschermer van het oude, katholieke geloof. De keizer geeft dan ook toe aan de wens van de meeste vorsten om de agenda van de rijksdag bij te stellen, door de zaak van de hulp tegen de Turken van de eerste plaats af te halen en te verruilen voor de zaak van de 'Beschwerden und Opinion der Glauben belangend'.

De Confessie van Augsburg en de reacties daarop

Op 25 juni – een snikhete zomerdag – leest de Saksische onderkanselier Beyer in het bisschoppelijk paleis te Augsburg de Confessie van de Duitse protestanten voor (in het Duits, op uitdrukkelijk verzoek van de Saksische keurvorst). Dit duurt twee uur. De interesse van de keizer is niet bijster groot te noemen, hij maakt een duffe, slaperige indruk – wat kan samenhangen met de temperatuur maar ook met zijn gebrekkige kennis van het Duits. En dan is er nog de vraag of hij werkelijk de stem van het Lutheranisme opnieuw wil horen!

Daarna overhandigt kanselier Bruck de keizer en zijn vorsten de Latijnse en Duitse editie van de belijdenis met de woorden: "Allergenadigste keizer! Ziedaar een geloofsbelijdenis die met Gods hulp tegen de poorten der hel bestand is!"

De inhoud van deze confessie

moet de hoorders die ook maar enigszins theologisch onderlegd zijn niet **als** onbijbels in de eren klinken. Wel op een paar onderdelen als 'niet-rooms', zoals met artikel 10 over het Heilig Avondmaal en de artikelen 22-28 die ingaan op de misbruiken die in de pauselijke kerk zijn opgetreden. Maar niet eens alle verschillen met de roomse kerk zijn in de Confessie van Augsburg opgenomen (zo bijv. niets over het vagevuur, het offerkarakter van de mis en het primaat van de paus). Er zitten **aan** de Augsburgse Confessie twee aspecten die **we** hier niet mogen vergeten. In de eerste plaats dient ze als een politiek document dat dan ook door politieke leiders **is** ondertekend: voorop de keurvorst van Saksen en zes andere vorsten met nog de vertegenwoordigers van twee steden.³² De bedoeling mag duidelijk zijn: zij willen dat het protestantisme in Duitsland een erkende zaak wordt en dat dus de juridische en mogelijk militaire acties van de kant van de keizerlijke regering zullen ophouden. Maar aan de Augsburgse Confessie zit ook een kerk-politiek aspect. Juist door haar gematigde formuleringen en door haar bewuste aansluiting bij de oude oecumenische confessies wil deze belijdenis de brug slaan **naar** de gematigde groepen binnen de pauselijke kerk die vervolgens op de keizer hun matigende invloed zullen uitoefenen. Tevens maakt deze belijdenis duidelijk dat de volgelingen van Luther duidelijk moeten worden onderscheiden van de wederdopers en de sacramentariërs (waarmee de volgelingen van Zwingli c.s. worden bedoeld). Het bijbels normbesef van de ondertekenaars blijkt duidelijk uit hun mededeling dat ze bereid zijn een nadere toelichting te geven 'op grond van de goddelijke, heilige Schrift'.

De reactie van de keizer en **zijn** raadgevers is helder: onder leiding van de pauselijke nuntius Lorenzo Campeggio gaat een uit twintig theologen gevormde commissie aan het werk om een tegen-belijdenis op te stellen. Dat loopt uit op de 'Confutatio' (= weerlegging) die onmiddellijk van Karel V een officiële status verkrijgt. Daarmee heeft de keizer dus duidelijk partij gekozen; van zijn bemiddelende rol is niets overgebleven! Tegen de Confutatio komen de protestanten weer in het geweer: Melanchthon schrijft een 'Apologie', waarin de leerverschillen met de pauselijke kerk (ook die in de tekst van belijdenis niet waren opgenomen) helder worden uiteengezet.

Nóg twee reformatorische confessies

De onderlinge verdeeldheid van de reformatorische stromingen komt op de Rijksdag van Augsburg op een welhaast pijnlijke manier tot uiting. Vier Zuid-Duitse steden, de vrije rijkssteden Straatsburg, Konstanz, Lindau en Memmingen, bieden hun eigen door Bucer en Capito opgestelde belijdenis de 'Confessio Tetrapolitana' (= Vierstedenbelijdenis) aan aan de vertegenwoordiger van de keizer. Waarom een aparte belijdenis? Het blijkt vast te zitten op artikel 10 van de Augsburgse Confessie over het Avondmaal. De tegenstelling die al in Marburg het hoofdverschil aangaf, werkt nu door in de presentatie van een afzonderlijke confessie door deze vier steden. Ook Zwingli wordt uitgenodigd om zijn geloofsovertuiging in Augsburg op tafel te leggen. In een hoog tempo schrijft hij zijn 'Fidei ratio ad Carolum Romanorum imperatorum' (= Rekenschap van het geloof voor Karel de Roomse keizer) en laat

hem in ijltempo naar Augsburg brengen. Het is niet geschreven namens de Zwitserse kerken, maar de inhoud weersprekt vanzelfsprekend niet de geloofs-overtuiging van de reformatorische kerken in Zwitserland.³³ De keizer heeft deze twee belijdenissen niet laten voorlezen. Wel kwam er een felle reactie van dr. Eck die er een van zijn wildste smaadschriften tegen schrijft. "Zwingli, deze nieuwe prediker en bisschop van Zürich moet vernietigd worden, en evenzo vernietigd moeten Oecolampadius, Capito, Bucer en al hun geestelijke vrienden, ze moeten als dorre takken op bevel van de Heer in het vagevuur geworpen worden", aldus dr. Eck.³⁴ Het is ook jammerlijk dat Luther op Zwingli's Fidei Ratio reageerde met de woorden: "Met zulke lieden moesten wij een bondgenootschap sluiten?", terwijl Melanchthon schrijft dat hij liever paaps zou worden dan zwinglians. De tijden voor een ware oecumene zijn verder weg dan ooit.

Gewapende vrede in Karels rijk

De afsluitende verklaring van de Rijksdag van Augsburg laat zien dat het de keizer volop ernst is: het Edict van Worms (1521) moet weer in alle gestrengheid doorgevoerd worden. Maar door het verzet van de protestantse vorsten komt het niet tot een effectieve uitvoering van dit besluit. De meeste protestantse vorsten en tien steden sluiten in de winter van 1530/131 een verbond in Schmalkalden om gezamenlijk tegenstand te bieden aan de dreigingen van de keizer. Rei Schmalkaldisch Verbond wordt een centrum waar nieuwe leden hartelijk welkom zijn en op bescherming mogen rekenen na hun overgang tot het protestantisme. In ruim een jaar tijd groeit

de bond met veertien evangelische steden. De leiding berust bij de vorsten van Saksen en Meissen. Het verbond weigert – als één van de eerste verzetsdaden! – onder aanvoering van de keurvorst van Saksen, de **keurvorstelijke** keuze voor de nieuwe Rooms-Koning Ferdinand te erkennen (1531j).

Karel V kan er voorlopig weinig tegen beginnen. Hij heeft weer alle hens aan **dek** nodig om het hernieuwde gevaar van de Turken de bestrijden. Daarom werd er in Neurenberg een soort religievrede gesloten (de 'Nürnberger Anstand'), waarin **vastgelegd** wordt dat er voorlopig geen juridische stappen tegen de protestanten zullen worden ondernomen en dat er geen oorlog **vanwege** de religie zal worden gevoerd. Het Duitse protestantisme is hiermee een politieke factor geworden, waar een keizer niet meer omheen **kan** zonder dat het oorlog wordt. En **dat** risico **neemt** hij de eerste jaren niet. De Turken zijn intussen een veel groter **gevaar** geworden. En daarin speelt de Franse koning ook zijn spel.

In een volgend artikel willen we nagaan hoe **Karel V** via religiegesprekken de eenheid van de kerk (zijn eenheid!) wil herstellen.

²⁴ Spanje is voor **Karel V** het land waar hij zijn ideaal-model voor de regering van staat en kerk ziet groeien. In de staat is er een sterke tendens tot absolutisme, terwijl de machtige adel aan de koninklijke regering verbonden wordt met hoog verantwoordelijke functies in de koloniën. In de kerk heerst een voor **Karel** ideale orde: zeven aartsbisdommen en veertig bisdommen betekenden een prima controle-mogelijkheid om eventuele **ketterij**-en tijdig de kop in te drukken. Spanje heeft de Moren en Joden eind 15e eeuw gedwongen tot een definitieve keus: in Spanje blijven houdt in christen worden,

anders diende men het land te verlaten. En **dan** was er **nog** de strenge Spaanse inquisitie die rechtstreeks onder de koning stond. **Over** de ontwikkelingen in Spanje kan men goed terecht in: J.H. Elliot, *Imperial Spain 1469-1716*. Harmondsworth 1978.

²⁵ Zie verder bij Rassow, a.w., 26 w.; J.C.H. de Pater, *Algemeene Geschiedenis* (red. H. van Gelder en N. Japikse), deel h. Groningen-Den Haag-Batavia 1931, p. 104vv.

²⁶ Over de Slag bij Mohacs schreef J. Kamphuis een serie herdenkingsartikelen in ons weekblad, jaargang 51, p. 689vv., later opgenomen in de **bundel** Een uitgemaakte zaak. Kampen 1987, p. 16-44. Een goed overzicht van de ontwikkelingen van de reformatie in Hongarije vindt men in J.J.A. Colijn, *Schets van de geschiedenis van de Hongaarse gereformeerde kerk*. Apeldoorn 1998

²⁷ De **Pater** vermeldt in zijn boven (noot 25) aangehaalde handboek (p 113) dat de militaire organisatie en kracht van **Soleiman II** bij Wenen niet toereikend was om de stad werkelijk in te nemen.

²⁸ Voor meer details zie men o.a. **Verbrugge**, a.w., 102vv.

" Het is met **nadruk** dat de r.k. **kerkhistoricus** Joseph Lortz melding maakt van de 'beide manieren' die **Karel** zou kunnen toepassen om de protestanten terug te leiden binnen de oude kerk; J. Lortz, *Die Reformation in Deutschland*. Freiburg 1948, S. 51; Lortz spreekt ook van tactiek **als** het gaat om **Karels** vredelievend klinkende uitnodiging voor de Rijksdag van Augsburg (S.50).

³⁰ Met betrekking tot de dagen van Augsburg 1530 **onderscheidt men** veelal drie stromingen in de kerkelijke verhoudingen; naast de **conservatieven** in de r.k. kerk en de confessioneel sterk op Luther gerichte groep **protestanten** wijst men graag op de gematigden die in de geest van de christen-humanist **Erasmus** verder willen werken aan de toekomst van de ene christenheid. Dat moet dan vooral door meer nadruk te leggen op datgene

wat men **gemeenschappelijk** heeft en minder **of** geen aandacht meer te besteden aan de confessionele strijdpunten. Deze trend ten gunste van het ondogmatische stuitte echter **op** groot verzet van de kant van de paus **en** van de kant van Luther. De man die zich nog het meest voelde aangesproken door dit **erasmiaanse** ideaal was **Melanchthon**. Over deze en andere aspecten van de voorbereidingen voor Augsburg-1530 kan men **goed** terecht in de inzichtgevend studie van Wolfgang Reinhard, *Das Augsburger Bekenntnis im politischen Zusammenhang*. In: Horst Jesse (Red.), *Das Augsburger Bekenntnis in drei Jahrhunderten*. Weissenhorn 1980, S. 32-50: vgl. A. Kohler, a.w., S. 353.

³¹ **L. Doekes** schreef in ons weekblad in 1980 (jg. 55) een serie artikelen over de Confessie van Augsburg en de voorlopers ervan, p. 673vv.

³² De Augsburgerse Confessie is ondertekend door Johann, hertog van Saksen, keurvorst; Georg, markgraaf van **Brandenburg**; Ernst, hertog van **Brunswijk** en **Lüneburg**; **Philipp**, landgraaf van **Hessen**; Johann **Friedrich**, hertog van Saksen; Franz, hertog van **Lüneburg**; Wolfgang, vorst van Anhalt; Burgemeester en Raad van **Neurenberg**; Raad van Reutlingen. Vgl. Leif Grane, *Die Confessio Augustana*. Göttingen 1986, S. 192

³³ Breder schreef ik **hierover** in mijn **Huldrych Zwingli**, hervormer van kerk en samenleving, Goes 1984, p. 181-190; zie ook E. Blanke, **Zwingli's 'Fidei ratio'** (1530). Entstehung und Bedeutung. In: *Archiv für Reformationsgeschichte*, S7 (166), S. 96-102.

³⁴ Klaus Rischer, Johann Eck auf dem Reichstag zu **Augsburg** 1530. Munster 1968.

IS BIDDEN OM BEKERING EEN VORM VAN HAAT EN INTOLERANTIE?

A.S. van der Lugt

evangelisatie
en zending

Eind vorig jaar maakten Hindoes zich kwaad op christenen. In de hindoe-krant *Vartman* verschenen verontwaardigde berichten over een gebedenboek van de **Southern Baptist Mission Board**. In het boekje werd gesproken over Hindoes: 'mensen die verloren zijn in de hopeloze duisternis van het Hindoeïsme' en: 'Slaven gebonden aan angst en tradities van valse goden'. Uiterst zorgwekkend, schreef de hindoe-krant, **en** even verder drukte de redactie zich nog sterker uit: het is bijzonder provocerend en blasfemisch. Op deze wijze wordt er een campagne van haat en intolerantie opgezet tegen het Hindoeïsme. Als je kijkt wat intolerantie tussen gemeenschappen veroorzaakt – denk aan recente gebeurtenissen in Bosnië, Servië, Burundi, Noord-Ierland en zo voort – dan zie je de afschuwelijke gevolgen van zulke campagnes. 'De oproep van deze Baptisten is volstrekt waanzinnig! Stichting Uday (de uitgever van de krant) hoopt dat de Nederlandse Protestanten aan deze oproep geen gehoor **zullen geven** en hoopt ook op een scherpe veroordeling door de Nederlandse religieuze gemeenschappen.'

Haat?

Haten christenen **hun** medemensen? Het is niet de eerste keer, dat het verwijt klinkt. De Romeinse schrijver Tacitus verdacht christenen al van 'haat tegen het menselijk geslacht'.² Maar deze beschuldiging is niet vol te houden. Haat is een gevoel

van intense afkeer van mensen. De christenen, die hopen op de bekering van andere mensen, haten deze anderen niet. Met goede bedoelingen spreken zij **hun** naasten aan op hun geloof. Je kunt het onprettig vinden als christenen zo doen, maar met haat heeft dat niets te maken.

Intolerant?

Is het dan intolerantie? Ook niet. Een Hindoe **kan** het gevoel krijgen, dat hij er **eigenlijk** niet mag zijn als hij van een christen te horen krijgt dat hij zich moet bekeren tot Christus. Maar het gaat niet om het 'zijn' van de persoon, maar om het geloof dat hij aanhangt. Ieder mens is in staat daar keuzen in te maken. Dat bewijst dat jaarlijks vele mensen zulke keuzen maken over de grenzen van religies heen. Ieder **kan** kiezen, of hij dat wil, is een tweede.

Als je elkaar aanspreekt op de keuzen, is dat geen vorm van intolerantie. Oorspronkelijk betekent het woord tolerantie, dat een instantie die de **macht** heeft, ervan **afziet** om met machtsmiddelen **afwijkende** meningen te laten aanpassen of te verjagen? Het gaat om het gedogen van wat in de ogen van die instantie niet deugt. Zo gedooft bijvoorbeeld de overheid drugsgebruik, hoewel ze ook vindt dat het een kwaad in de samenleving is. Intolerant ten opzichte van drugs **zou** het zijn als de overheid de daad bij haar opvatting voegt en het gebruik probeert terug te dringen met machtsmiddelen.

Vrijheid

Zo gezien is het onjuist om christenen intolerantie te verwijten. Wie de meningen, gedachten of gedragingen van anderen afkeurt is nog niet intolerant. Dat doet iedereen. Ook Hindoes hebben een mening over het gedrag **van** moslims of **Nederlanders** die zeggen nergens in te geloven. Als je geen macht over een ander **hebt**, is er ook geen sprake van tolerantie of intolerantie. Christenen **geven** geen vrijheid aan anderen, iedereen heeft die vrijheid. Particulieren kunnen andere privé-personen gewoon in **hun** waarde laten, ook al **keur** je bepaalde punten in hun leven af.

Zo is het ook met christenen, die van mening zijn dat ieder zich tot Christus zou moeten bekeren. Zij zijn inderdaad overtuigd van het feit niet-christenen fouten maken (die ernstige gevolgen kunnen krijgen). Maar christenen respecteren de keuzevrijheid van de mensen. Wij leven in een vrij land, waar iedereen fouten kan maken. Niemand wordt gedwongen met machtsmiddelen om christen te worden. Het is dus onterecht als men dat woord combineert met gebeden van christenen voor de bekering van Hindoes of wie dan **ook**.

Misbruik?

Zijn er dan geen voorbeelden te geven **van** machtsmisbruik door christenen in de zending en de missie? Zeker wel, wie kan dat ontkennen? Je hoeft er de geschiedenisboeken maar op na

te lezen. Maar je kunt christenen niet afmeten naar hun traditie. Je moet christenen beoordelen naar hun Heer, Jezus Christus. Dat zal vanuit hindoeïstandpunt misschien niet logisch zijn. De Hindoes hebben geen stichter van hun geloof en leven bij een oude traditie, die zeer veelvormig is geworden. Maar het christelijk geloof is niet alleen maar een traditie. De Heer Jezus Christus heeft bepaalde aanwijzingen gegeven voor de kerk en de christenen.

Christus zelf

Eén van de bekendste uitspraken van Jezus Christus is deze: 'Want God had de wereld zo lief dat Hij zijn enige Zoon gegeven heeft, opdat iedereen die in Hem gelooft, niet verloren gaat maar eeuwig leven heeft. Want God heeft zijn Zoon niet naar de wereld gezonden om de wereld te oordelen maar om de wereld door Hem te redden' (Johannes 3,16 en 17). Volgens Jezus Christus zelf hangt het verschil tussen gered worden of verloren gaan dus af van het geloof in Hem. Iedereen, die over Jezus Christus gehoord heeft, weet dat Hij tijdens zijn leven veel goeds gedaan heeft: Hij genas veel zieken en Hij heeft velen bevrijd van boze geesten. Van haat tegen mensen kun je Hem niet beschuldigen. Hij sprak de waarheid en veel toehoorders wilden dat niet verdragen. Toch dwong Hij niemand tot geloof. Sterker **nog**: Hij liet zich vaak wegsturen, bespotten en vernederen. Hij liet zich zelfs arresteren en in een oneerlijk proces ter dood veroordelen. Hij heeft vrijwillig geleden onder de afwijzing van mensen. Hij waarschuwde wel, dat er een dag komt, waarop God iedereen ter verantwoording roept (**bv.** Lucas 19,11-27). Opnieuw een bewijs van menslievendheid. Wie niet waarschuwt voor gevaar, geeft

mensen geen kans hun leven te beteren.

Zendingsopdracht

De volgelingen van Jezus Christus kregen van Hem deze opdracht **mee**: 'Trek er op uit en maak alle volken tot mijn leerlingen en doop ze in de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest. Leer hun alles onderhouden, wat Ik jullie heb opgedragen' (Matteus 28,19). Dit heeft niets met westers imperialisme of kolonialisme te maken, want de eersten die deze woorden hoorden waren oosterlingen uit Palestina. Het was geen arrogantie toen Jezus' discipelen zeiden: 'Er is hier op aarde de mensen geen andere naam gegeven waardoor we gered zullen worden' (Handelingen 4,12). Zo'n uitspraak getuigt van respect voor en gehoorzaamheid aan het woord van Jezus Christus zelf. Dit alles moet christenen leren de naam van Christus uit te dragen in de stijl van hun Meester: met goede werken, duidelijk over de waarheid en bereid tot lijden.

Vrijwillig

Dan is er geen reden om te concluderen dat oproepen tot bekeering gelijk staat met intolerantie of haat tegen mensen. Integendeel: wie waarschuwt en de weg tot redding wijst, bewijst z'n liefde voor de naaste. Tegelijk mag niemand met geweld gedwongen worden, want Jezus heeft gezegd: 'Indien iemand achter Mij wil komen...' (Matteus 16,24) en: 'Hij die Mijn discipel wil zijn...' (Lucas 14,27). Veder staat er in de Bijbel geschreven: 'niet door kracht of door geweld, maar door mijn Geest' (Zacharia 4,6). Wie mensen op een of andere manier tot geloof dwingt (met gebruik van welvaart of zoiets), volgt niet het voorbeeld van de

Heer zelf. Iedere niet-christen mag kritiek hebben op de fouten van christenen, die afwijken van hun Heer. Tegelijkertijd moet iedere niet-christen zich afvragen wat hij vindt van Jezus Christus' eigen woorden en daden.

Woordkeuze

De gehoorzaamheid aan de Here gaat voor christenen wat dat betreft boven de reactie van de niet-christenen. Niet dat dat laatste onbelangrijk is. Als door de woordkeuze van de christenen de indruk wordt gewekt, dat aanhangers van andere godsdiensten onverantwoordelijke mensen zijn of eigenlijk een minderwaardig soort, dan zijn zij terecht verontwaardigd. Als Vartman uit het gebedenboek citeert: 'Hindoes zijn verloren zielen zonder zonde- en verantwoordelijkheidsbesef...' ⁴, dan is dat laatste misverstandwekkend en daarom onterecht. De menselijkheid van de ander en zijn goede bijdrage aan het leefbaar houden of maken van de samenleving verdient respect. De andere uitspraken, zoals die door de Southern Baptist zijn gedaan in hun gebedenboek (hierboven geciteerd) zijn scherp. Ik neem aan dat het gebedenboek is bedoeld voor intern gebruik. Wie Christus volgt en erkent als het ware licht voor de wereld, ziet de mensen zonder Christus wandelen in een geestelijke duisternis. Dat die anderen dat niet als zodanig ervaren, is logisch. Als christenen hen toch zo zien, betekent niet dat zij hun niet-christelijke naasten in de publieke samenleving als minderwaardig zullen benaderen. Tenminste, niet als zij de opdracht en het voorbeeld van hun Heer volgen. Hetzelfde geldt voor de uitdrukking 'slaven gebonden aan angst en tradities van valse goden'. Als Christus de enige ware God is, zijn de andere vals, in de zin van: niet betrouw-

baar in verband met het vinden van de eeuwige **vrede** met God de Schepper. Ook al ervaren Hindoes hun eigen godsdienst als betrouwbaar, zij kunnen de christenen niet het recht ontzeggen daarop hun eigen visie te hebben, geïnspireerd door de Here **zelf**. Wat niet-christenen **wel** mogen verwachten is een benadering waarbij zij als mensen serieus genomen worden. En juist waar je in gesprek met elkaar de mogelijkheid tot kiezen veronderstelt, wordt aan die voorwaarde voldaan.

¹ *Vartman, De Hindoe Courant*, jaar 1 no. 4 (15 nov-15 dec 1999), p.1 en 6.

² Tacitus, *Annales* 15,44 odium humani generis

³ *Grote Winkler Prins Encyclopedie*, Amsterdam 1993, s.v. tolerantie: "Tolerantie of verdraagzaamheid is die geesteshouding of politiek waarbij aan personen en groepen met van de meerderheid van de bevolking afwijkende denkbeelden of gedragingen, bijv. op politiek of godsdienstig gebied, de vrijheid wordt gegeven deze denkbeelden in het persoonlijk of openbare leven te uiten of in praktijk te brengen."

⁴ *Vartman, De Hindoe Courant*, jaar 1 no. 4 (15 nov-15 dec 1999), p.1

Ds. A.S. van der Lugt is predikant van de gereformeerde kerk te Rotterdam-Centrum voor het werk onder minderheden.

Persbericht

De Oosterse confessie van Cyrillus Lukaris in het Russisch vertaald.

In de zeventiende eeuw schreef een oosters-orthodoxe patriarch te Konstantinopel,

Cyrillus Lukaris, een gereformeerde geloofsbelijdenis.

Een vertaling van deze belijdenis van Cyrillus Lukaris in het Russisch is in de negentiger jaren door velen overwogen. Die belijdenis zou immers Russische en Oekraïense evangelisch-gereformeerde I presbyteriaanse kerken behulpzaam kunnen zijn in haar kontakten met Russische en Oekraïense oosters-orthodoxe kerkleden en gemeenten.

De Oekraïne-zending van Gelderland en Flevoland heeft onlangs besloten de tekst uit te geven zoals prof. drs. J.A. Meijer te Kampen die heeft gepubliceerd in zijn artikel 'De oosterse confessie van Cyrillus Lukaris', verschenen in M.J. Arntzen e.a., *Bezielde Verband: Opstellen aangeboden aan prof. Kamphuis bij gelegenheid van zijn vijftienvig-jarig ambtsjubileum*, Kampen 1984.

Aan de confessietekst heeft professor Meijer een levensbeschrijving van Cyrillus toegevoegd, de nieuwste literatuur verwerkt en de tekst - op aanraden van de vertaler in Kiev, prof. dr.

A.D. Dwoechzilov, gecompleteerd met een nauwkeurige weergave van de oorspronkelijke Latijnse en Griekse tekst. In Rusland en Oekraïne behoort in dit soort publicaties de oorspronkelijke tekst opgenomen te zijn. Interessant voor studenten en anderen die Grieks of Latijn willen leren.

De Oekraïne-zending was blij

uitgeverij MIRT in St. Petersburg bereid te vinden het boek uit te geven. Het heeft een plaats gekregen in de serie 'Christelijke denkers' en zal hopelijk op veel academies en seminaries in Rusland en daarbuiten gebruikt worden. Maar ook de geïnteresseerde 'leek' vindt veel van zijn gading.

De literatuurcommissie van de Oekraïne-zending in Gelderland en Flevoland is blij dat dit boekje nu verschenen is. In Kiev hoopt de zending een publieke presentatie te geven van de nu compleet in het Russisch vertaalde 'Institutie' van Johannes Calvijn en van de 'Oosterse confessie' van Cyrillus Lukaris.

Het werk zal in Nederland verkrijgbaar zijn bij de Oekraïne-zending te Hattem en bij de verkooppunten in Nederland van Russische en Oekraïense literatuur.

Vierde landelijke ontmoetingsdag voor kinderloze christen-echtparen

De werkgroep Ongewild Kinderloze Echtparen (OKE) organiseert op zaterdag 25 maart 2000 de 4e landelijke ontmoetingsdag voor kinderloze christen-echtparen. Op deze dag is er naast een gezamenlijke bijbelstudie veel ruimte om over de diverse aspecten van kinderloosheid te praten in kleine groepen. De dag wordt gehouden in het Greydanus College, Campus 5 te Zwolle. Aanmelding is mogelijk door overmaking van f 35,- per persoon (f 70,- per echtpaar) naar giro 695982 t.n.v. H. Pilon te Capelle ald IJssel o.v.v. 'Kilo 2000:

Voor meer informatie kunt u bellen naar Maarten en Els Dees te Zeist, tel. 030-6953539.

'HEER, WIJ KOMEN VOL VERLANGEN'

lied van de week

Avondmaalsliederen zijn er door de eeuwen heen talloos veel geschreven. Alleen al in het Duitse taalgebied ontstonden er vanaf de Reformatie meer dan duizend. Het Avondmaal neemt in het christelijk leven een centrale plaats in en het is dus **begrijpelijk** dat de ontwikkelingen in het geestelijk klimaat en de theologie aan deze liederen vaak zijn af te lezen. De **avondmaalsliederen** in het Liedboek weerspiegelen die rijkdom en afwisseling. Vergelijk bijvoorbeeld eens het voorreformatorische Ad cenam agni providi J Ter maaltijd **van** het lam gereed (LvK 346) met het naoorlogse 'O Vader, trek het lot U aan' (LvK 349). Het ene **lied** staat vol beelden waarin de lijn wordt getrokken **van** Pascha naar Pasen: de verlossing door Christus wordt vergeleken met de uittocht uit Egypte. In het andere lied staat vooral de diaconale taak **van** de kerk centraal. Vergelijk ook eens 'O Lamm Gottes unschuldig' met lied 356 uit het Liedboek 'O leid mijn blindheid hij de hand'. Het ene lied gaat terug op het oudchristelijke **Agnus Dei**, het ander is typisch voor de 19de-eeuwse Anglicaanse kerk, innig van karakter, gedacht **van** vanuit de context. Elk van deze liederen is draagt het stempel van de eigen tijd en traditie en gebruikt eigen beelden. Anders gezegd, ze vertegenwoordigen elk een eigen spiritualiteit: oudchristelijk, reformatorisch, 19de-eeuws, 20ste-eeuws/naoorlogs. In een tweetal liederen in het Liedboek komt de gereformeerde traditie naar voren: lied 358

'Genadig heer, die al mijn zwakheid weet' en lied 360 'Heer, wij komen vol verlangen'. In beide liederen klinkt de spiritualiteit van het klassieke **avondmaalsformulier** door. Beide liederen **concentreren** zich op de persoonlijke houding bij het aangaan. Een van deze liederen, 'Heet, wij komen vol verlangen', is lied van de week voor zondag 19 maart.

tekst

'Heer, wij kamen vol verlangen' is een **van** de weinige twintigste-eeuwse liederen in het Liedboek die werden geschreven door een vrouw. De dichter is in dit geval **Inge** Lievaart. Ze **schreef** het lied op verzoek van de samenstellers van de bundel van 119 gezangen van de Geref. Kerken (syn.). Deze kerken gebruikten evenals de Geref. Kerken (**vrijg.**) de bundel Enige Gezangen uit 1933. Vanaf 1953 werd er echter gewerkt aan de uitbreiding van de gezangenbundel en dat resulteerde in 1955 in een toevoeging **van 30 gezangen aan de 29** bestaande, terwijl in 1961/62 een bundeltje met 119 gezangen verscheen. 'Heer, wij komen vol verlangen' stond als nr. 114 in deze bundel en het **was** geschreven als avondmaalslied. In het Compendium vertelt Lievaart hoe zij het lied bedoelde: **'Bij de opzet in drie strofen stond mij voor ogen dat deze als volgt zouden kunnen worden gebruikt: de 1ste strofe, 'Heer, wij komen vol verlangen', terwijl de gemeente zich naar de rafel begeeft, de 2de tijdens het aanzitten en de 3de na de tafelgemeenschap als de gemeente met**

*dit geheim van Gods liefde weer uitgaat de wereld in. Deze opzet deed de tekst tevens evenwijdig lopen met die van de gebruikelijk avondmaalsformulieren.*³

De drie strofen illustreren deze aanwijzing moeiteloos. Strofe 1 spreekt van verlangen en schroom, strofe 2 is concreter ('zegen zo uw sacrament,/ dat ons hart U steeds meer kent') en strofe 3 gaat weer een stapje verder: 'Leer ons, Heer, vrijmoedig spreken/ over uw verlossend werk'. Met lied kan ook worden gezongen tijdens een gaande **viering**; dat voorkomt de versnippering die al snel ontstaat wanneer de drie strofen apart of met enige tussentijd worden gezongen.

melodie

Lievaart koos voor haar lied de melodie van het bekende 'Jezus, leven van mijn leven' omdat 'de toon daarvan overeenstemde met wat **mijn** (naar ik mocht aan nemen: **onze**) avondmaalsbeleving was: 'Jezus, leven van mijn leven' ' (Lievaart in het Compendium).

De melodie van dit bekende lied ontstond rond 1667. Toen verscheen ze namelijk in het **Celle-Lüneburgisches Gesangbuch**. De maker was **Wolfgang Wessnitzer**, redacteur van de bundel. Hij schreef **de** melodie bij de originele tekst van het lied, 'Jesu, meines Lebens Leben. De tekst (en het gebruik) **van** het lied 'Jezus, leven van mij leven' is voor velen aanleiding om het nogal uitbundig te zingen en te spelen; dat kan, maar neigt gemakkelijk naar het triomfalistische. Mijsn inziens

360 Heer, wij komen vol verlangen

wijze: Jesu, meines Lebmd Leben

Wolfgang Wessnitzer 1667

1 Heer, wij ko-men vol ver-lan-gen,
op uw roepstem naar uw dis,
want door schuld Met schrik be-van-gen
zoekt ons hart ver-gif-fe-mis:
slechts in U be-staat: ons le-ven,
die uw bloed voor ons woudt ge-ven;
laat ons dan in brood en wijn
met U-zelf ge-spij-zigd zijn.

2 Sterk ons wankelend vertrouwen,
geef ons zelf wat Gij geboodt:
dat wij met oprecht berouwen
enkel rusten in uw dood;
ja, vervul ons met uw krachten,
opdat wij uw wet betrachten,
zegen zo uw sacrament,
dat ons hart U steeds meer kent.

3 Leer ons, Heer, vrijmoedig spreken
over uw verlossend werk;
geef dat niet die woorden breken
op de daden van uw kerk,
maar dat wij geheiligd leven
op de plaats door U gegeven,
en U volgen onder 't kruis
op de smalle weg naar huis.

Inge Lievaart, geb. 1917

belijdenis, doop en avondmaal

kunnen melodie en tekst er bij winnen als de uitvoering iets ingetogener is. Het lied 'Heer wij komen vol verlangen' **vraagt** in ieder geval om een ingetogen wijze van zingen en spelen van belang; **het** lied is **immers** een gebed.

¹ O Lamm Gottes, **onschuldig**/ am Stamm des Kreuzes geschlachtet,/ all Zeit funden geduldig,/ **wiewohl** du warest verachtet/ all Sund hast du getragen,/ soms müßten wir verzagen./ Erbarm dich **unser**, o Jesu' (Evangelisches Kirchengesangbuch 55).

² Beide liederen zijn afkomstig uit het bundeltje 119 Gezangen dat in 1961/62 in de Geref. Kerken (syn.) in gebruik werd genomen; ze vormen daarin met nog één ander lied de **rubriek** H. Avondmaal. Zie voor een bespreking van 358 'Heer, wij komen vol verlangen' De Reformatie jg. 74 nr. 28, 17 april 1999.

³ Deze 'gebruikelijke avondmaalsformulieren' zijn het klassieke avondmaalsformulier zoals ook wij die gebruiken, een 'Verkort formulier', vastgesteld door de GS van Leeuwarden 1955, en een 'Formulier voor de **tweede Avondmaalsviering** in den namiddagdienst', eveneens vastgesteld door de GS van Leeuwarden.

R. de Heer-de Jong is musicus en publicist (kerk)muziek en liturgie. Zij woont te Amersfoort

Kopiëren van dit artikel is toegestaan, maar uitsluitend kopiëren van het lied is niet geoorloofd.

Uitstraling

Uit een artikel van D. Koole in *De Wakker* van 4 februari knippen we:

De mate, waarin de christen in zijn dagelijkse omgeving iets van zijn geloof uitstraalt en de wijze waarop hij dat doet, is natuurlijk afhankelijk van allerlei factoren, als daar zijn: karakter, inzicht, durf, twijfel, onzekerheid en wat al niet meer, maar als er in ons leven sprake mag zijn van een levende relatie met Christus, dan kan het niet anders of voor onze omgeving moet iets voelbaar en merkbaar zijn van de heilige drang om iets van de eigen geloofsrijkdom op anderen over te dragen. Wie van die drang niets voelt, heeft zich ernstig rekenschap te geven **van** de vraag of het geloof in zijn of haar leven eigenlijk **wel** uitgaat **boven** de *traditionele, godsdienstige omlijsting* waarmee *het* leven omgeven kan zijn, zonder dat het *het echte middelpunt* daarvan vormt. Wie van het Woord van God iets wil doorgeven aan anderen, zal zelf bij en uit de werkelijkheid van dat Woord moeten leven. **Wie het leven met God naar buiten wil aanprezen als het enig echt gelukkige leven, zal zelf God moeten kennen** en niet slechts mogen leven bij een vage godsvoorstelling, bij een godsidee dat door opvoeding, onderwijs of intellectueel onderzoek is verkregen, maar waaraan de dimensie van de levende omgang met God ontbreekt.

Concrete werkelijkheid?

Hoe zullen we met anderen over zonde in het algemeen en over concrete zonden en verkeerdheden in het bijzonder kunnen praten, als in ons eigen leven het besef ontbreekt wat zonde in bijbelse zin wezenlijk inhoudt? Welk effect zal ik van mijn woorden mogen verwachten als de

werkelijkheden die ik er mee uitdruk, niet door mij heen zijn gegaan? Wringt het hier niet vooral, als **we** zoeken naar een antwoord op de vraag hoe het komt dat we de wereld om ons heen vanuit ons geloof maar zo weinig hebben te zeggen? Waarschijnlijk zit hier ook de oorzaak van de veel gehoorde klacht dat het **in** onze dagen ook met de onderlinge uitwisseling van geloofservaringen binnen de gemeente van Christus maar zo mager is gesteld. We kunnen trouwe kerkmensen zijn, ons sterk maken voor de conservering of modernisering van de goede orthodoxe leer, bijdragen leveren aan discussies over het gezonde Gereformeerde denken en toch vreemd zijn voor *een echt leven met God*.

God echt kennen

Wanneer zondag 47 van de Heidelbergse Catechismus de eerste bede van het Onze Vader "*Uw naam worde geheiligt*" verklaart, heet het: "geef ons eerstelijk, dat wij U recht kennen, en U in al Uw werken, in welke Uw almachtigheid, wijsheid, goedheid, gerechtigheid, barmhartigheid en waarheid klaarlijk schijnt, heiligen, roemen en prijzen; daarna ook, dat wij al ons leven, gedachten, woorden en werken, also schikken en richten, dat Uw naam om onzentwil niet gelasterd, maar geëerd en **geprezen** worde". Wat hier in een wat verouderde terminologie wordt gezegd is zeer terecht: *aan alles gaat het rechte kennen van God vooraf*. En de weg waarlangs de Here Zich doet kennen, is de *omgang* met *Zijn* Woord. Dááruit is Zijn **gang** door de geschiedenis van wereld en mensheid af te lezen. Alleen uit dat Woord en bij het licht dat de Heilige Geest erover ontsteekt, zal de individuele gelovige en zal de gemeente als vergadering **van** gelovigen de

G.J. van Middelkoop

meegelezen

verborgenheden **van** het Koninkrijk der hemelen leren verstaan. Zonder die kennis zal mijn spreken over God met anderen in ijle theorie en vage filosofie blijven hangen en daardoor niet **overtuigend** overkomen.